

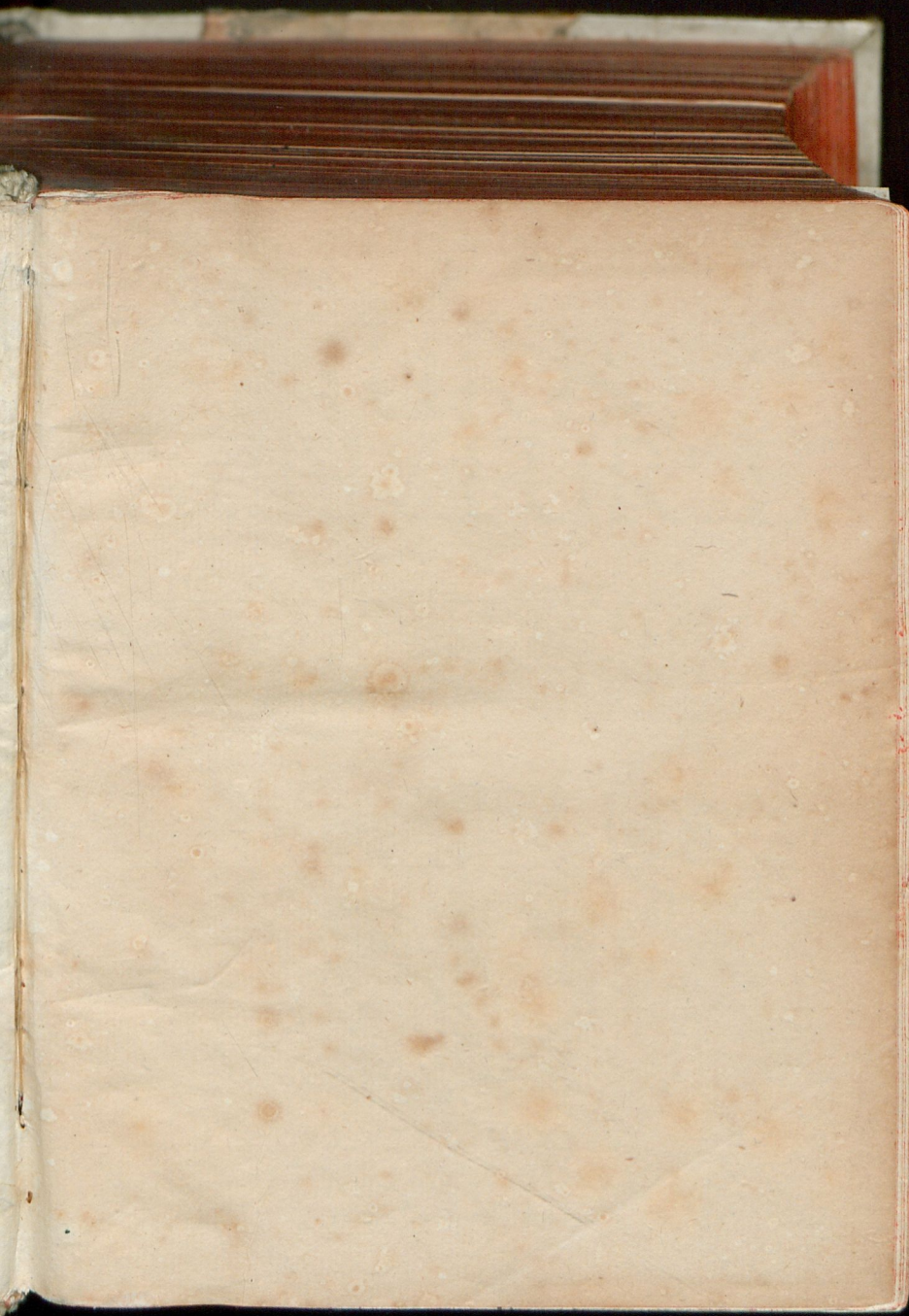

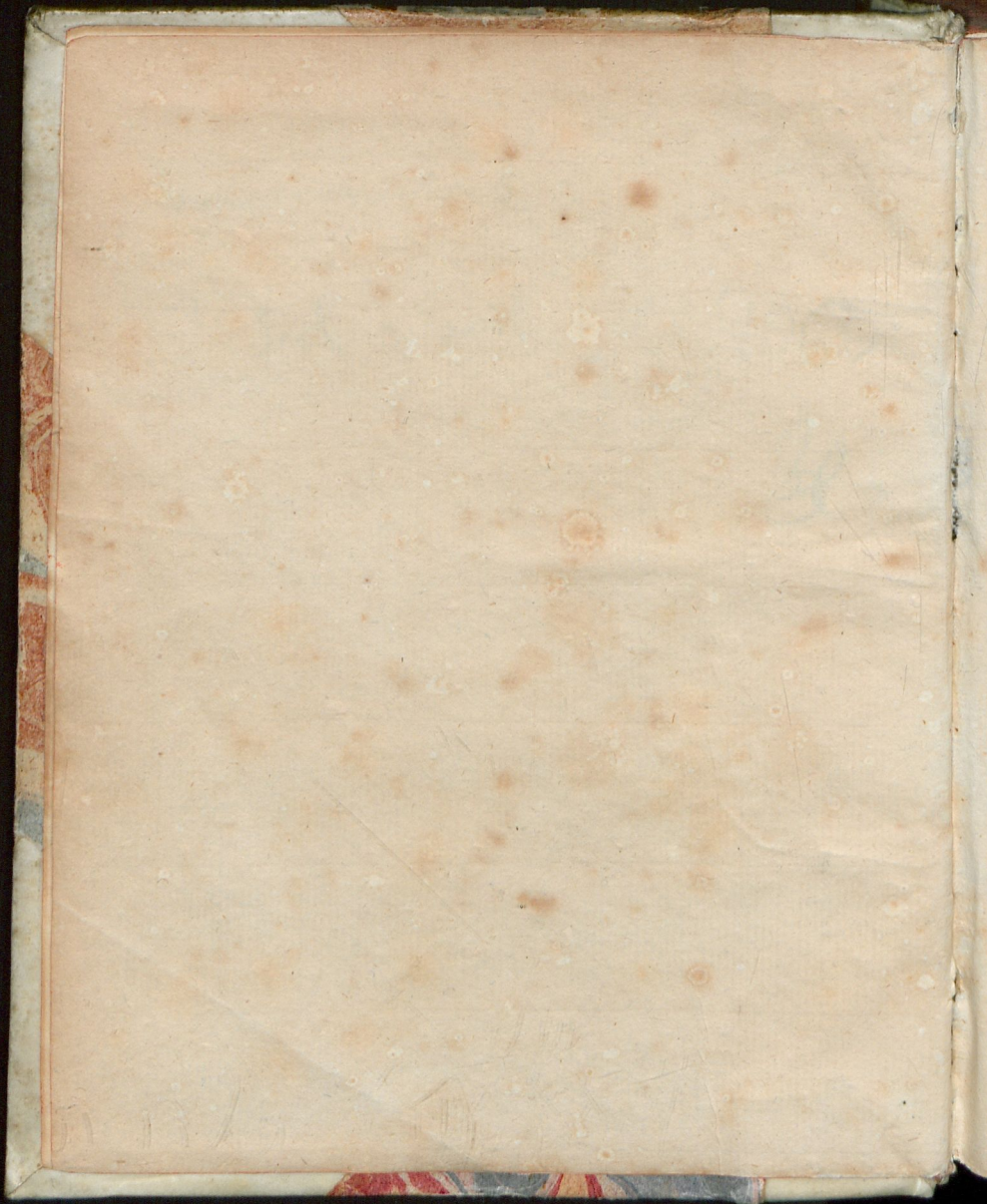
Sammulid

1. Bd = vord. - Ki 4065

St.

+

TRACTATIO JURIDICA

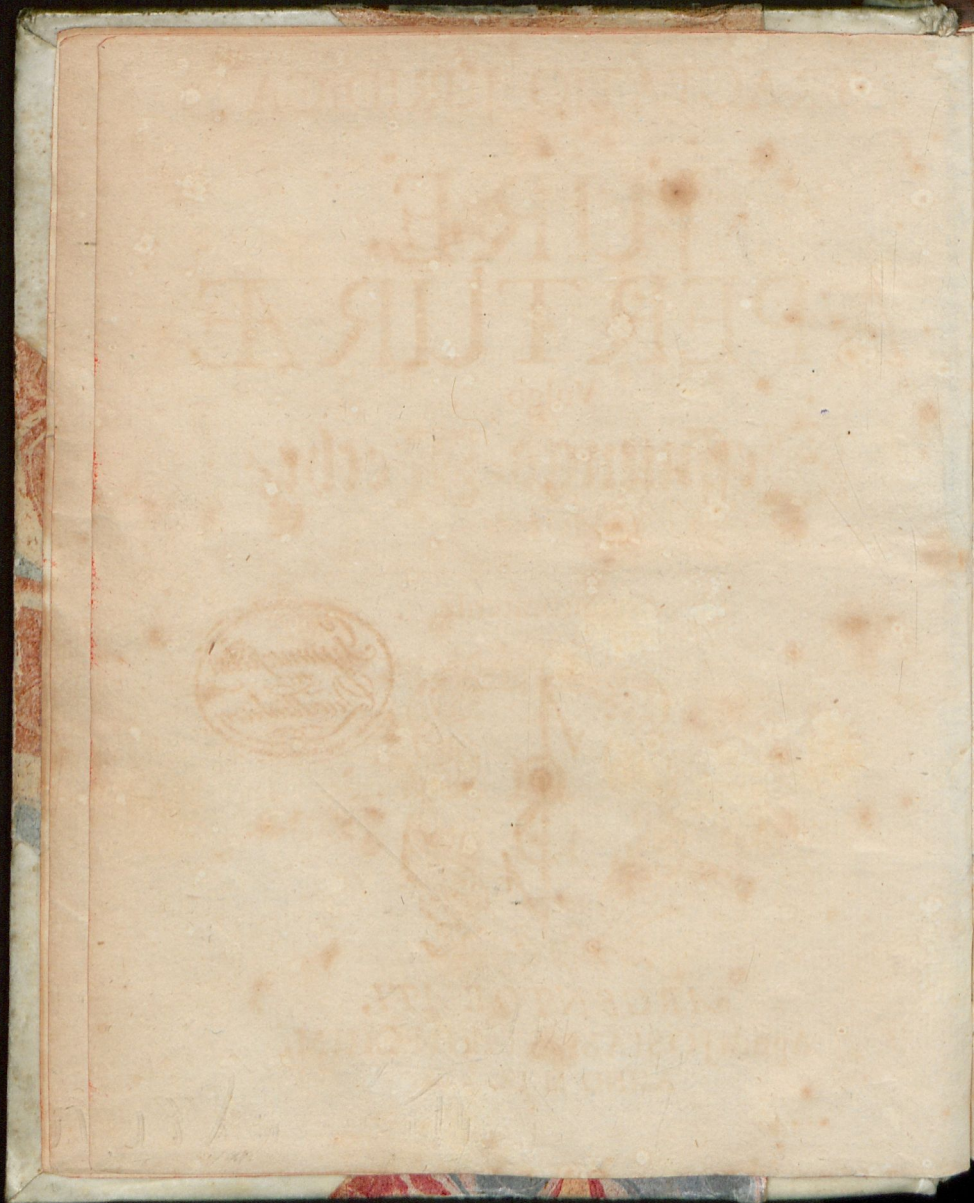
JURE
APERTURÆ

in finibus Reche

IMP. AUSTRIACAE
APUD IUSTIANUM S. S. LIBRARIUM
ANNO MDCCLXXII

24 12
2. D. B. V.
DISSERTATIO INAUGVRALIS IVRIDICA
DE EO QVOD IVSTVM EST
CIRCA

ORATIONEM DOMINICAM,

Gom Vater Unser /

QVAM

DIVINA ASSISTENTE GRATIA
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DN. GVILIELMO HENRICO,

DVCE SAXONIAE, IVLIACI, CLIVIAE AC MONTIVM
ANGARIAE ET GVESPHALIAE, ET RELIQVA,
AVCTORITATE ET DECRETO

ILLVSTRIS IN FLORENTISSIMA SALANA ICTORYM ORDINIS
PRAESIDE

ILLVSTRI ATQVE EXCELLENTISSIMO VIRO

DN. CHRISTIANO WILDVOGELIO

ICTO CONSVMMATISSIMO,

SERENISSIMO PRINCIPI SAXO-ISENACENSI A CONSILII INTIMIS
CVRIAE SERENISSIMORVM SAXONIAE DVCVM PROVINCIALIS CON-
SILIARIO SPLENDIDISSIMO, NEC NON ANTECESSORE IN ALMA SALANA
GRAVISSIMO VT ET SCABINATVS AC FACVLTATIS IVRIDICAE
PRIMARIO ASSESSORE,

PATRONO, PRAECEPTORE AC HOSPITE SVO AETATEM DEVENERANDO
PRO LICENTIA

SVMOS IN VTROQVE IVRE HONORES RITE CAPESSENDI

Publicae Eruditorum disquisitioni submittit

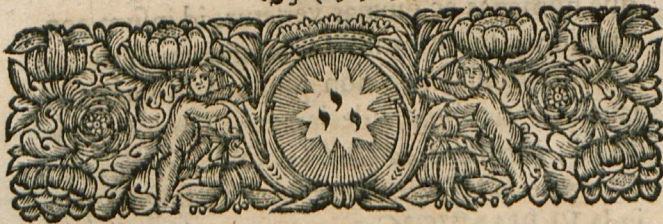
M. IO. GOTTLIEB OLEARIVS,

HALA MAGDEBVRG.

FAC. PHIL. IEN. ADIVNCTVS

AD D. XX. FEBR. M DCC XII.

_____ I E N A E , LITTERIS MVLLERIANIS. 24

PRAEFATIO.

Iraberis, L. B. quod *Orationem*, quam vocant, *dominicanam*, secundum iuris Iustini-
 nianei regulas, explican-
 dam mihi sumserim. Sibi
 enim hanc orandi formu-
 lam nullo non tempore
 vindicant, quibus sanctiorem rimari scientiam
 licet. Nec falcem tamen in alienam messem
 immitto, aut rei, ad me non pertinenti, me im-
 miscendo, culpam incurro, prohibente id ipsum
l. 36. ff. de R. I. dum pondero, quae sit Iuris-
 prudentia, *rerum* quippe tam *diuinarum*, quam
humanarum notitia, iuxta *§. 1. I. de I. & I. l. 10. ff.*
eod. iunct. l. 2. lex est omnium. ff. de LL. Et
 quod iuris ciuilis quoque prudentia circa res ae-
 que

que humanas ac diuinas versetur, id ipsum constitutiones summorum Imperantium in primis Codicis titulis, nec non pluribus Nouellarum sanctionibus abunde declarant. Conf. STRVIVS, *Progymn. ad Cod.* GROTIUS, *de Iure Summar. Potest. circ. Sacr.* Nec incongrue proinde VLPIANVS ICTOS IVSTITIAE SACERDOTES appellat in *l. i. §. i. ff. de l. & l.* vt ideo iuxta praxin nostrorum Consistoriorum ICTi in iisdem Praesides sint & directorium gerant. VVEBER. *de I. Consistor.* Praeuerunt pariter atque ad iuris fontes theologica themata applicarunt viri magni quidem nominis, tam inclytae huius Salanae, quam aliarum Academiaram. Ecquis enim nesciat GE. ADAMI STRVVII felicissimum *de Inuocatione nominis diuini*, conatum: L. B. DE LYNCKER de eo, quod circa *Baptismum & S. Coenam* licet, exercitationes? Ecquis ignoret controuersam satis IO. SAM. STRYKII de *Sabbatho* disceptationem? ad manus est ACHATII CHRISTIANI RANGERI *de Iure Baptismi* dissertatio. De *Poenitentia ecclesiastica* discursum edidit IO. FRID. KNORRE. De eo quod circa *varia festa: circa conciones funebres* iustum est, & de *Cantibus Angelicis* scripsit, quem primo

mo nominare loco debuissim, Illustris atque excellentissimus Dn. PRAESES, cuius suasu & instinctu hunc suscepi laborem. Quare nec mihi, qui per decennium fere sanctioris doctrinae femitas scrutatus sum, vertetur vitio, si, postquam arcano quasi instinctu ad Themidos culturam tractus, quaedam *de Oratione dominica*, quantum ad Iurisprudentiam spectat, commenta-vero. Et si praeter spem quaedam irreperint, quae huius loci nec muneris esse viderentur, illa sine aliorum iniuria, efflagitante ira materia, posita volo. Ut denique L. B. habeat, qua methodo haec pertractanda sit disquisitio, quaque ratione ordinis constet, tribus illam sectionibus, PRIMA, de Oratione dominica in genere: SECVNDA, de Vsu: TERTIA, de abusu huius precationis, absolua. Quod institutum, vt feliciter cedat, diuinum auxilium, Socini Senioris, quo semper vsus est, disticho, imploro:

Consiliis nostris trinus Deus optimus adsit,

Vt fas perpetuo sanctaque iura loquar.

Fauori autem tuo, B. L. me meosque conatus commendo.

SECTIO I.

De

Oratione Dominica in genere.

CONSPECTVS.

- §. 1. Oratio unde dicatur. §. 2. quid sensu ecclesiastico denotet. §. 3. quid in iure significet. §. 4. eius definitio. §. 5. an multis rei verbis liceat. §. 6. Certae orandi formulae num. adhibendae. §. 7. auctores, qui de oratione dominica scripserunt, exhibet. §. 8. Oratio dom. quomodo aliae appellatur. §. 9. In iure, ubi & quomodo reperitur. §. 10. Metaphorice, PATER NOSTER, quid significet, & quae huius instrumenti Inuentor? §. 11. Controversias circa eandem, reconser. §. 12. De illius versionibus agit.

§. I.

Acturus igitur de dominica oratione in vocum originem paucis inquiram. Oratio enim in genere denotat quamuis locutionem, germanice, *eine Rede*, auctore CICERONE, in *Bruto*. Nec acu rem tetigisse videntur, qui cum CASSIANO, ISIDORO, BEZA, orationem a *ratione* deriuant, ideo, quod nihil, nisi quod rationi conueniat, petendum fit. Potius ab ore dicitur Latinis, quod ore proferatur. Etsi vero hanc habeat originem, non verba tamen ad orationem necessario pertinent, nisi in strictiori sensu orationis vocabulum sumatur, vt preces ore prolatas praecise significet.

SECTIO

¶ A

§. II.

Alium plane atque a scopo meo alienum significatum habet oratio, quatenus licentiam exeundi apud monachos indicat. Fundamentum procul dubio significationis huius in hoc quaeritur, quod licentia ista data fuerit oratione seu benedictione Prioris. Ita legitur in *Concordia Regularum*, ex Regula PAVLI & STEPHANI cap. 4. *Quem causa manifesta compulerit, oratione a Priore sperata & concessa discedat.* & cap. 5. *Nec vini nec terni, sed sigillatim exeuntes, orationem sperent.* Pari quoque ratione BEDA scribit, in *Vita S. Cuthberti*, cap. 36. *Dixerat haec & data oratione & benedictione suam mansionem introierunt.* Nec dissentit ab his PETRVS DIACONVS, *Lib. IV. Chron. Casinens. c. 4. Psalmos decantantes coemeterium pergant, ibique dantes orationem, postea de more capitulum soluant.* & cap. 37. *Lauicanus, Episcopus orationem dedit.* Haec & alia antiquitatis testimonia collegit MENARDVS ad *Concordiam Regularum*, & qui illum sequutus, CAROLVS DV FRESNE, in *Glossario*, T. III. p. 54.

§. III.

In iure appellantur *orationes*, quae ab ipsis Principibus in Senatu habebantur cum quaedam in publicum constituenda essent, ubi Senatum rogabant, an ita placeat constituere, quas orationes deinde SCTum sequebatur, BRISSON. *Sel. antig. Lib. I. cap. 16.* Talis est oratio Imperatoris SEVERI, vel pars saltem illius, in Senatu, TERTYLLO ET CLEMENTE CSS. recitata, quae extat in *l. 1. ff. §. 2. de reb. eor. qui sub tut.* Allegantur quoque D. MARCI orationes de alimentis *l. 8. ff. de transact. de fugitiuis requisitis l. 3. ff. de seru. fugit.* Atque hinc est, ut, quod vno loco Oratione introductum dicitur, id alibi SCTo tribuatur. Vid. *l. 23. §. 1. de cond. indeb.*

deb. STRUVIUS, *Syntagm. ciuil. Exercit. I. thes. 64. add.*
GRAVINA, *de ortu & progressu Iur. ciuil. num. 119.*

§. IV. *de precibus seu orationibus*
Oratio denique pro precibus seu preceatione ponitur, germanice, *ein Gebeth*, quo sensu etiam hoc loco accipitur. Atque ita iuxta praxin nostrarum ecclesiarum, in *publicam & priuatam* dispescitur. *Haec a quolibet Christianorum funditur, ex officio pietatis priuato. Illa partem officii sacerdotalis constituit, & publice in conuentu fidelium fieri solet, nec tantum in primitiua ecclesia, sed hodierno quoque vsu recepta.* BOEHMER. *Dissert. de Iur. prec. publ. thes. 9. 10.* VOETIUS, *P. III. sel. disp. p. 1013. & seq.* Et quandoquidem attentis precibus veram secundum Dei voluntatem acquirimus felicitatem, iuxta *l. 42. pr. C. de Episc. & Cler.* iisdemque continuis eandem conseruamus, *Nov. VI. pr.* oratio definitur, quod sit mentis ad Deum eleuatio, per quam vel mala deprecemur, vel bona nobis aliisque petamus, vel Deo benedicamus. Conf. BALDVIN. *Cas. Consc. Lib. II. c. VII.* LAYMANN, *Theol. moral. Lib. IV. Traët. I. c. 10.*

§. V. *de brevitate orationis*
Minime tamen multis in oratione opus est verbis. Nam & scribis & Phariseis Vae intimat CHRISTVS, quod longas orationes dixerint. *Math. XXIII. 14.* huncque precandi modum, tanquam illicitum reicit, *c. VI. 7.* Priscis quoque fidelibus a Domino edoctis alia plane orandi mens fuit & consuetudo. CLEMENS Alexandrinae Ecclesiae Presbyter & Catecheseon Magister celeberrimus, orationem paucis verbis constantem a Christiano requirit: *Oratione*, inquit, *quae ore peragitur, non multiloqua videtur, Lib. VII. Stromat.* Quo referendum videtur illud HIERONYMI: *Nimquid Verborum multitudine*

dine flecti Deus ut homo potest? Non enim verbis tantum sed corde orandus est Deus. Melior est quinque Psalmorum decantatio cum cordis puritate & serenitate & spirituali hilaritate, quam totius Psalterii modulatio cum anxietate cordis & tristitia. c. non mediocriter, 24. distinct. V. de Consecr.

§. VI.

Ne autem per incertas diuagemur preces, atque veluti neglectus alicuius aut diuinæ Maiestatis contemptus rei existimemur, certas inde precum formulas pii præscripserunt. Atque id circo quaeritur, an Christiani præcisè ad Orationem dominicam totidem verbis obligati sint, an vero tantum ad sensum? Examinat hoc BROCHMANN. *System. theol. art. 37. sect. 2.* Ceterum, proprias orandi formulas SS. Patres sæpe numero adornarunt. Quemadmodum enim ne in humanis quidem Principes patiuntur, causas sibi subditorum exponi, nisi certo constet ordine supplicatio, licet illi alias supplicantium necessitatis non sint ignari; ita melioris ordinis causa formulam precandi ipse præscripsit Saluator, *Math. VI. 9. seqq.* PATER NOSTER, QUI ES IN COELIS &c. Et, si formulæ adstringuntur desideria, eo concinnius proponuntur desiderata, in primis, si illas ad statum, in quo viuis, applicaueris: ad illam, quæ vrgeris, necessitatem: ad temporis rationem, quæ te concomitatur, obseruato vbique sanorum verborum typo & fieri quantum potest, verbis & phrasibus ex S. Scriptura petitis. Quæ cum in Oratione dominica, deprehendantur omnia, ideo non inutiliter monet BRVNEMANN. *in tur. Eccles. lib. I. cap. 6. membr. 6. num. 4.* vt ex qualibet homilia preces publicæ conciperentur, secundum ordinem Orationis dominicæ, in qua omnium optime latet methodus Oratoriae S. ita, vt nominatim pastor distincte singula membra ecclesiasticarum precum

B

ad

ad suam quamque partem dominicae orationis referat. An demum omnes preces ecclesiasticae concludendae sint oratione dominica? exponit VOETIVS, *Polit. Eccles. Part. I. Lib. II. Tract. 2. cap. I. §. 4. in fin.*

§. VII.

Venio nunc ad ipsam rei pertractationem, postquam actum fuit de precibus generaliter, quantum scilicet ad scopum meum faciunt. Plura enim facile supeditasset STRVVIVS, supra laudatus, in Tractatu, de *Inuocatione uocinis diuini*, ad cuius doctissima asserta Lectorem cupidum remitto. Quae insuper Theologis incumbunt, ad Ictorum nec traho cathedram. Quare eriam CYPRIANI, TERTVLLIANI, CHRYSOSTOMI, GREGORII NYSSENI, IOH. DAMASCENI, AELFRICI, LVTHERI, MOSIS AMYRALDI, AVG. DE ANCONA, BARTH. BALDVINI, CASP. BARTHOLINI, RICH. BAXTERI, GIOVAN. BRIANI, HVG. BROVGTIONI, IO. CONR. DANNHAVERI, IO. D' ESPAGNE, THO. HOOKERI, CHRIST. KORTHOLDI, AND. LANCELOTTI, EDWARDI NORRISI, HIERO. SAVANAROLAE, ANDR. CHRIST. SCHVBARTII, IO. LVVD. VIVES, GODOFR. OLEARII, aliorum pias in orationem dominicam meditationes, quarum elencum MARTINVS LIPPENIVS, in *Bibliotheca reali theologiae*, exhibet, praetermitto. Nec, quae nouissime de oratione dominica, HERM. WITSIVS, in *Exerciti. de oratione dom.* & FR. IO. SCHRADERVS, in *orat. dom. historice & dogmatice proposita*, commentati sunt, prolixius tracto. Potius, quidnam iustum sit circa hanc precationem, edocebo, in primis, cum nemo, quem viderim, hanc vnquam materiam, hac quoque methodo, enucleandam sibi ex instituto sumserit. Quae enim LIPPENIVS in *Bibliotheca reali luridica p. 365. seq.* memorat utpote, ANONYMI expositionem orationis dom. secundum Iura &c. *Ver.*

vet. 1558. 4. LVD. CARBONIS A COSTIARIO, *Exposit.*
Orat. dom. ibid. 1590. 8. ab Italis sunt scripta, quorumque
videndi copia mihi non fuit.

§. VIII.

Oratio proinde dominica, de qua scribo, varias
nacta fuit appellationes. Modo enim ORATIO PA-
TERNA a piis primitivae ecclesiae Doctores appellat-
tur, quod a voce PATER incipiat. Modo dicitur ORA-
TIO HERILIS, quoniam a Domino huius uniuersum or-
tum accepit. Et ita vocatur in *Vita S. Sifredi*, Episco-
pi Carpentoratensis. Hinc DOMINICA pariter ORA-
TIO inscribitur, partim, quod a Christo, DOMINO
nostro praescripta nobis fuerit, partim, quod ipse Sal-
uator eandem dixerit, partim, quod ad Dominum di-
rigatur, a quo proficiuntur bona omnia, partim, quod
in memoriam Christi, Christiani illam adhibuerint.
Hanc quippe a primis Christi in doctrina successoribus
ysurpatam fuisse, longe lateque deducit HILDEBRAND.
in ritual. orant. cap. IV. §. 10. seq. Incongrue tamen oratio-
nem inde dominicam dixeris, si cum quibusdam Seculi
VII. Sacerdotibus Hispaniae somniaueris, *Orationem*
hanc die saltem dominica adhibendam, eumque in finem
ita fuisse appellatam, referente CARANZA, *in Summ. Concil.*
Concil. IV. Tolet. IV. can. 9. Hanc enim Christo mentem non
fuisse vel inde patet, quod ab ipsis Apostolis in Eucha-
ristia iuxta permultos ecclesiae Doctores adhibita fue-
rit, conf. HERM. WITSII, *Exerc. VI. de Orat. Dom. §. XXIV.*
n. 96. & a Patribus, quotidie recitata, quorum testimo-
nia si transcriberem, haec ne pagina quidem sufficeret.
Vt autem plures taceam, IVSTINVM MARTYREM, CY-
PRIANVM, HILARIVM, GREGORIVM M. WALAFR.
STRABONEM, & AVGVSTINVM saltem nominabo,
aeque ac CAESARIVM ARELATENSEM, cuius verba
quae *Sermone XII.* habet, appono: *Ante omnia fratres, in-*

B 2
quit,

quit, orationem dominicam in oratione dicamus, quia libenter sine dubio orationem exaudit, quam ipse pro sua ineffabili benignitate constituit. Apparet idem ex CONCILII TOLE-
TANI IV. anno DC XXXIII. celebrati canone 10. quod quo-
tidie recitari debeat a Sacerdotibus istis sub poena de-
positionis. Inuabit legere ipsa Concilii verba: Nonnulli
Sacerdotum in Hispania reperiuntur, qui dominicam orationem,
quam Saluator docuit & praecepit, non quotidie, sed tantum-
die dominica dicunt. Atamen, quia quotidiana oratio est, quo-
tidie quoque vitetur, dici oportet --- Quisquis ergo Sacerdotum
vel subiacentium clericorum hanc orationem quotidie, aut in
publico aut in privato officio praeterierit, ordinis sui honore
priuetur. Adeo ut omnibus magis diebus post matutina
& vespers oratio dominica a Sacerdote proferatur,
de Consecrat. dist. V. c. 14.

§. IX.

Duplici porro respectu accipi solet Oratio domini-
ca. Sumitur enim vel *materialiter*, pro verbis, quibus
constat, initialibus, quae sonant: PATER NOSTER.
Et hoc statim sensu disquiritur, an & ubi in Corpore
Iuris civilis inueniatur PATER NOSTER, siue verba ista
initialia, quibus dominica oratio inchoatur; In *Sacris*
enim illa occurrere non erit dubium, qui loca Veteris
Testamenti sequentia: *Gen. XIX. 3. XLIV. 25. Num. XXVII. 3.*
Es. LXIII. 16. LXIV. 8. Ierem. XXXV. 6. 10. 1. Maccab. II. 54.
Iudith. VII. 22, Esth. XVI. 11. & noui foederis Io. VIII. 39.
1. Thessal. III. 10. 2. Thess. II. 16. Iac. II. 21. non ignorauerit.
Nec tamen in humano iure deficiunt. Si enim *trist. § 3.*
de Donat. euolueris, haec ibi verba reperies: *Sed primus*
quidem diuus Iustinus, PATER NOSTER. *L. 5. C. de Repud.*
haec habentur: *Diuus Marcus* PATER NOSTER. *Nov. 74.*
c. 3. legitur: *sed aeque pie memoriae* NOSTER PATER.
Nov. 109. & Iustinus pie memoriae PATER NOSTER.
Nov.

Nov. 144. *pietissimus Princeps PATER NOSTER. Nov. Leonis 41. Atque hoc quidem etiam sempiternae memoriae Patri nostro in mentem venit. Item 55. Quod igitur PATER NOSTER praetermisi, item 83. id sciens PATER NOSTER aeternae memoriae Princeps. Formaliter vero confideratum PATER NOSTER, denotat orationem istam dominicam, quam Christus, discipulos suos, infimulque omnes in ipsum credentes effundere ad Deum iussit, & literis consignata reperitur, *Math. VI. 9. seqq. Luc. XI. 2. & occurrit eius appellatio in cap. VIII. X. de poenit. & de Consecr. distinct. V. c. 14.**

§. X.

Metaphorice PATER NOSTER significat congregationem istam globulorum vel ligneorum vel lapideorum, filo inuicem connexorum, quibus vtuntur Pontificii inter orandum, cum decem globulos vnum post alterum manu attingunt & in filo promouent, singulisque ita promotis salutationem Angelicam, quae AVE MARIA dicitur, acciunt, vsque dum ad eminentiorem deuentum fuerit globulum, cuius tactu admonentur Orationem dominicam effundere, & sic per circulum deuotionem suam metiuntur, cuiusmodi instrumentum precatorum vulgo PATER NOSTER appellari consuevit. Vocatur etiam ROSARIVM MARIAE, *Ein ROSENCRANZ, in Ritual. Orant. c. 10. §. 18.* item CORONA ROSACEA, CORONA MARIAE. Quo instrumento, deuotionem, imo cultum Christi & B. Virginis excitant, inuentorem huius Rosarii, Petrum Eremitam facit POLYDORVS VIRGILIVS, *Lib. V. de Rerum Inuentor. c. 9.* Rectius vero DOMINICVS, Ordinis sui fundator, talis existimatur, *conf. SAMVEL MARESIVS, in Apolog. pro S. M. V. Lib. II. cap. 12. p. 325.* Pater id maxime ex Bulla PII. V. P. R. cui initium est, *consueuerunt,*

B 3

data

data Romae d. X. Septembr. MDLXIX. cuius verba, quae huc spectant, transcribo. *B. Dominicus Spiritu S. ut pie creditur, afflatus, occasione, qua Aibigensum haeresis per partes Galliarum & Italiae misere grassabatur, & tam multos excoecauerat seculares, ut in Domini Sacerdotes & clericos sacros sine furerent, leuans in coelum oculos & mentem illam gloriosae virginis Mariae, almae Dei genitricis respiciens: admodum facilem & omnibus peruium & admodum pium orandi & precandi Deum, Rosarium seu Psalterium eiusdem B. Virginis nuncupatum, quo eadem beatissima Virgo salutatione angelica centies & quinquagies ad numerum Dauidici psalterii repetita, & oratione dominica ad quamlibet decimam cum certis meditationibus, totam D. N. Iesu Christi vitam demonstrantibus interposita venerantur. Ex quo loco satis apparet, autorem rosarii fuisse DOMINICVM, cuius inuentum is per Romanae ecclesiae partes prorogauerit: Plura qui desiderat, adeat MARESIVM supra citatum, & VOETIVM, in *disp. select. P. III, p. 109. seqq. & 102. seqq.**

§. XI.

Sed a sensu metaphorico ad proprium reuertor. Et ne controuersiarum, quae nostro potissimum seculo circa Orationem dominicam ventilatae sunt, ignarus plane videar, pauca subiiciam. Disceptatum nim. fuit, an Christus ex antiquo foedere? an ex Liturgia Ebraeorum, publica? an ex Cabbala, hanc orandi formulam desumerit? Posterior quidem sententia tribuitur ALEXANDRO MORO & L. B. CHRISTIANO KNORRIO A ROSENROTH. vid. IO. LIGTHFOOT, *Hor. Hebr. & Talmud. in cap. VI. Math. v. 9 p. 297.* Nouissimae controuersiae, praeter omnem spem & opinionem, dedit ansam IO. FRANCISCVS BVDDEVS, Theologus consummatissimus, Praeceptor quondam meus, pie prosequendus, *Tom. I. Obseru. Hal. Obseru. I. §. XII. seq.* Huius enim doctis.

doctissimis assertis se statim opposuit PAVLVS BERGERVS, in *dissertatione philologica de cabbalismo iudaico Christiano*, Vitembergae, M DCC VI. Quem excepit celeberrimus eiusdem Academiae Theologus, GOTTLIEB WERNSDORFFIVS, Praeceptor pariter meus colendisimus, in *Vindiciis Orationis dominicae*, anno M DCC VIII Vitembergae, publicatis. Aduersarium praeter hos natus est IO. GEORG. WACHTERVM, Philosophum, Berolinensem, qui BVDDVVM nostrum, in *Elucidario suo cabbalistico*, Romae, vt audit, MDCC VI. vulgato, pungere non dubitauit. His tamen omnibus respondit notiter, in *disquisitione rheologica de moderamine inculpatae tutelae*, Ienae, M DCC VIII. BVDDVVM quoque partes in se suscepit Anonymus, & vindiciis D. WERNSDORFFII pecuniarem tractatum, sub titulo, *Ausführliche Abfertigung der unbesagten Beschuldigung*, opposuit. Quem tamen alius WERNSDORFFII labor insequutus est, sub titulo, *Gründlicher Erweis, daß Hr. Herr D. IO. FR. BVDDVVS, zu Iena, in seiner so genannten Abfertigung der unbesagten Beschuldigungen den von ihm wegen der cabbalae entstandenen Verdacht nicht abgelehnet*. Et Plura, quae hoc negotium attingant, scripta, in praesenti non recordor, nec quid circa haec iudicandum sit, explico, sed Theologis potius relinquo.

§. XII.

Restat, vt pauca eloquar de magna orationis dominicae existimatione. Praeterquam enim, quod a TERTVLLIANO, de *Orat. Dom. c. I. breuiarium totius Euangelii* insignita fuerit, in omnes fere linguas translata fuit. Quas si non omnes enarrauero, plurimas tamen eius versiones percensebo. Sunt autem sequentes, qui illas aut transfulerunt, aut collegerunt, autores. MARQV. FREHERVS in *Oratione Dominica, Saxonice, cum notis, Paris. 1610. 4.* PIERRE D' AVITY, in *descriptione IV. mundi partium,*

partium, gallice. CLAVDIVS DVRETIVS, in thesauro Lingua-
rum vniuersi, Gallice. BARTHOL. GEORGIEWITZ, in
Libro de moribus Turcarum. CONR. GESNERVS, in Mitbri-
date suo. IO. BAPT. GRAMMAGE in L. qui centum ver-
sionis Orationis dom. complectitur. HERON. MEGISERVS, in
specimine L. Linguarum, Lipsiae, 1613. IO. MICRAELIVS, in
Pomerania Germ. edit. P. I. p. 124. GEORG. PISTORIVS
MAVER, in L. Pater noster in 40. Linguis. IO. REVERTERVS,
LIVONVS, in Lib. Oratio dom. 40. Linguarum, Rigae, 1662.
ANGELVS ROCHA, Camers, in bibliotheca Vaticana, p. 367.
SCHILDBERGER, in historia Itinerar. sui & expeditionis belli
sub Tamerlane. GEO. STIERNHIELM, in Limine Euangel.
Gorb. Vpbilae. CASP. WASERVS, in Comment. ad Mithri-
datem Gesneri. IOH. WILCKIVS, in Opere Angl. de Lingua
Philosophica, p. 435. IO. MARTINEZ SILICEVS, Hispanice,
Toleti, 1551. 8. His tamen omnibus palmam facile praeripit,
qui alias sub BARNIMII HAGII & THOMAE LVDE-
KENII nomine latuit, ANDREAS MVLLERVS GREIFFEN-
HAGIVS, cuius centum fere Orationis dominicae ver-
sionum collectio, quarum suis quaeque expressa literis
& characteribus, plus vice simplici, in Germania & An-
glia, lucem aspexit. Quam perfectus vero hic catolo-
gus videatur, nullus tamen dubito, quin multis ex an-
tiquitate & nostro potissimum aeuo, augeri non nequeat.
Specimen huius asserti exhibet FR. IO. SCHRADERVS,
in Oratione Dom. historice & dogmaticae proposita, p. 77. seq. ubi
Henetorum, & aliam, cum francica fere conuenientem,
Orationis dominicae versionem, a MVLLERO collectis,
superaddit. Plura de Oratione dominica in genere,
exhibere non placet.

SECTIO

SECTIO II.

De

Usu Orationis dominicae.

CONSPECTVS HVIVS SECTIONIS II.

- §. 1. Haereticos, qui circa orationem dominicam errarunt, recenset, methodique rationem inde sumtam exponit. §. 2. Iustimiani in condendo Iure civili erga Deum pietatem deprædicat. §. 3. Catechumenis orationem dom. recitare num licueris? §. 4. Idem de Iudæis disquirat. §. 5. Patrimonum cura quæ circa hanc orationem fuerit? §. 6. Eius in coena usum explicat. §. 7. non absolute necessarium esse, probat. §. 8. Usus in benedictione desponsatorum, ordinatione ministrorum &c. §. 9. Non consecratis in Cathedra exercitii causa recitare eam licet. §. 10. An in concionis exordio omitti possit? §. 11. Sub initium susceptæ tutelæ recitari debet, §. 12. quo loco ad Deum fundenda sit. §. 13. Princeps Evangelicæ intuitu huius orationis an protector Ecclesiæ dici possit?

§. I.

DVo haereticorum circa orationem dominicam genera antiquitas prodit, quorum alii illam auferre, alii vnice admittere voluerunt. Illi sunt PELAGIANI, de quibus AVGVSTINVS, *Epist. 92. & 94.* & HIERONYMVVS *Lib. III. aduersus Pelagianos* con- queruntur, quosque Carthaginensè concilium sub HO-

C

NORIO

NORIO a. CCCC XIX. celebratum reiecit, iisdemque anathema dixit, *Canon. VII. & VIII.* Quorsum hodie SEPARATISTAE, BROWNISTAE atque INDEPENDENTES, Pelagianis vel in hoc deteriores, sunt referendi, teste BENTHEIMIO, in *Englischen Kirchen-Staat*. Hi vero sunt BOGOMILI ab aliis Bogomiles siue Bobomiles dicti, quorum autorem, nomine BASILIVM, professione Monachum ac Medicum fuisse, eundemque in oriente Sec. XII. multas turbas dedisse, constat. In precibus, ut alias illorum taceam errores, erant seduli solumque orationem dominicam probabant, eaque sola utebantur, septies interdiu & quinque noctu, sicut de illis post antiquiores, EVTHYMIUM ZIGABENVUM, HARME-NOPVLVM, & ANNAM COMNENAM, ex recentioribus SAMVEL ANDREAE, de *Bogomilis*, Marburg. 1688. & IO. ALBERTVS FABRICIVS, *dissert. de Haeresi & moribus Bogomilorum*, Hamburgi, 1702. testantur. His accedebant INSABBATATI, circa annum 1160. orationem nullam, nisi dominicam admittentes, referente IOS. ARNDIO, *Lex. antiqu. eccles. p. 493.* Haec quae dixi ansam mihi dederunt, ut conatum hunc meum in binas adhuc sectiones, de VSV & ABVSV orationis dominicae, partiri induxerim.

§. II.

Dum igitur in orationem dominicam secundum, iura commentor, in limine statim huius precationis, quae ab inuocatione Numinae incipit, pius erga Deum Iustiniani affectum extollo, quanquam eundem non in omnibus purum atque Catholicum cum ARNOLDO CORVINO, in *Iustiniano Catholico*, Mogunt. 1668. pronuntio, sed CONRADVM SAMVELEM SCHVRTZFLEISCHIVM, in dissertatione, quae in *Operibus Historico-Politicis XLIII.* extat, de *Iustiniano orthodoxo*, sequor. Hic enim hunc

hunc frequenter obseruat ordinem, vt a Deo bonorum omnium principio & fine, exordiat. Ita Christum verum iustitiae ducem, legum suarum patronum elegit, in fronte proemii Institutionum, nec non in Constitutione de Confirmatione Digestorum, ad Senatum & omnes populos, it. ad magnum Senatum, vt & in plurimis Nouellarum Constitutionibus, prout ex Nov. VI. LXXXV. CIX. apparet admodum pie meditat. Item in quibusdam sanctionibus Codicis, vti exemplum est in *l. 1. c. de Vet. Iur. enud.* & alibi. Illae pariter formulae saepius occurrunt: IN NOMINE DN. NOSTRI I. C. AVXILIO OMNIPOTENTIS DEI: DEO PROPITIO: DEO PRAESULE: NOSTRO STUDIO SVVM PRAESIDIVM DEVS OMNIPOTENS ANNVT: CVM DEI AVXILIO. DEO AVCTORE: DEO ANNVENTE: DEO PLACIDO. Quj mos deinde inualuit, cum omnes fere Imperatores diplomata & bullas, inuocatione nominis diuini inchoauerint. Provocho ad CAROLI M. CAROLI CRASSI: OTTONIS III. FRIDERICI I. ET II. HENRICI II. aliorumque Constitutiones Imperatorias. In primis vero ad Aureae Bullae conditorem, CAROLVM IV, quam ita inscripsit. IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS FELICITER, AMEN. Et quamquam hodie nec Imperatores, nec Reges nec Principes, placitis & edictis suis has inuocandi formulas expresse amplius praemittant, tamen DEI GRATIAE, quae gesserunt, singula attribuunt. Male profecto alii ex *Nov. 28. cap. 4. §. 2.* probare volunt, Iustinianum suo iam tempore vsum fuisse titulo, DEI GRATIA, quos recte refellit BECMANN. *de Notis. dignit. illustr. dissert. I. cap. 3. thes. 6.* vbi eius initium ad tempora Caroli M. & ita posteriora refert. Vitio insuper vertitur GRATIANO, quod hanc Dei inuocationem in compilando Iure Canonico, tanquam summus religionis antistes, qualis *can. 1. §. Pontifex. disticti. XXI.* depraedicator, turpiter omiserit. Nec

nouem excusandi causas, quas pro illo operose congestit REINALDVVS CORVSVS, *Lib. III. Indag. tur. c. XV.* sufficientes putat STRVVIVS, *de Inuoc. nom. diuiv. p. 60.* Tritam porro controuersiam, an instrumenta absque Numinis inuocatione sint valida? hic non recoquo, cum illa multas iam dudum paginas, apud alios impleuerit. Si tamen desideraueris, adeas Dn. VNGEPAVR. *Exerc. I. qu. I. SCOTAN. ad Inst. D. 1. ib. 2. SCHWEIDEWEIN. ad prooem. Instit. de rubr. n. 1. STRVV. in Syntagn. civ. Exerc. XXI. X n. 29. COSTAL. P. I. aduers. in pr. n. 1. seqq. THEOD. HOEPPIG. de tur. Insign. cap. 2. §. 3. n. 113. HVNN. in Encyclop. tur. P. II. tit. 18. cap. 8. n. 2. HOPPIVM ad Instit. p. 3. aliosque plures.*

§. III.

Porro, non promiscue omnibus licebat in veteri ecclesia, orationem hanc ad Deum effundere. In horum censum veniebant CATECHVMENI, qui numero Christianorum per sacrum fontem nondum erant adscripti. Conf. ALBASPIN. *observ. lib. I. observ. XIX. TOBIAS PFANNER. lib. de Catechumenis, c. II. p. 225. seq. SVITZER. Thef. Eccles. T. I. p. 1284.* Dummodo enim post concionem finitam eucharistia celebraretur, in qua oratio Dominica recitari solebat, ne recitationi interessent Catechumeni, exire iuebantur. Palmaria procul dubio haec fuit causa, quod nefas putarent veteres, Deum ab iis PATREM compellari, qui sacro nondum tincti baptismate, neque a Diaboli potestate liberati fuerant. Liceat vnum vel alterum venerandae antiquitatis testimonium adducere. CHRYSOSTOMVS, *Homil. XXI. in Math. VI. neruose scribit: Qui nondum initiatus est, non potest Patrem appellare Deum. Huic suffragatur THEODORETVS, in Epist. Decret. c. 38. Hanc nos orationem non initiatos non docemus, sed initiatos: Nullus enim eorum, qui initiati non sunt, dicere audeat*
PATER

PATER NOSTER, QUI ES IN COELIS, cum adoptionis donum nondum acceperit. Qui autem baptisimi donum consecutus est, Deum Patrem vocat, tanquam in gratiae filios astinus. Alia quoque ratio, catechumenos ab orationis dominicae recitatione arcendi veteribus fuit, quod nimirum per panem quotidianum, eucharistiam plurimi intellexerint, quam Catechumeni, qui adhuc inter filios tenebrarum recensebantur, postere sibi nequibant.

§. IV.

De Iudaeis aliud erit dicendum. Hi enim Deum Patrem, alio licet conceptu, quatenus scilicet Christum non genuerit, contemplantur. Imo, si communem Theologorum opinionem sequutus fueris, orationem dominicam, ex antiquo foedere, Iudaeorum aequae ac Christianorum principio, desumptam esse, percipies. Sed haec linquo. Quaeritur saltim hac occasione, an instrumentum inter Christianum & Iudaeum a Notario Christiano, confectum, sit invalidum, & Notarius inuocationem nominis Christi praefigens delinquat? Sunt, qui affirmatiuam defendant, iique PERVSINI, quorum tamen dubitandi rationes refellit STRVVIVS, de Inuoc. Nom. div. p. 34 seq. Negatiua vero his innititur fundamentis. (1.) Quod ipse Iustinianus legum gentilium collectioni, Christi nomen praefixerit. (2.) Notarius sit iudex chartularius, & Iudaei ad eum accedendo videantur prorogare iurisdictionem suam, DD. in l. 1. ff. de Iudic. consuetudo autem iudicis prorogati eiusque lex seruanda sit, l. 1. C. de Emanc. liber. (3.) quod inter Iudaeos quoque seruentur ritus Christianorum. l. Nemo Iudaeorum 7. C. de Iudaeis, ergo etiam seruari debeant ritus inuocationis. (4.) denique, ritus ad Notarium spectent, qui proinde ad contrahentium mores respicere non tenetur, BART. in l. si liberrimus 92. de R. I. Latissime hanc rem persequutus est IO.

BOLOGNETVS, in Rubr. de Oper. nov. num. num. 67. fol. 11.
vsque ad num. 75. fol. 13. quem proinde consulas. Conf.
HAHN. Diatag. Iudaeor. tb. I. & seqq.

§. V.

Quemadmodum vero Orationem dominicam magni fecerunt Episcopi, vt illam omnibus promiscue commendauerint, ita postquam externa sacrorum cura ad principes Regesque deueperat, Carolus M. & Ludouicus, non a Presbyteris solum, vt Orationem dominicam addicerent aliisque explicarent, sed ab omnibus qui Christiani dicuntur, vt illam memoria tenerent, postularunt, prout patet ex Capitulo de fide Presbyterorum ab Episcopis discutienda, Lib. I. capitul. cap. 66 p. 713. In capitulo praeterea de Symbolo & Oratione dominica, quod Lib. V. Capitular. c. ibi p. 835. extat, notabilia haec verba habentur: *Symbolum, quod est signaculum fidei, & Orat. dom. discere semper admoneant Sacerdotes populum Christianum, volamusque vt disciplinam condignam habeant, qui haec discere negligunt, siue in ieiunio, siue in alia castigatione. Propterea dignum est, vt filios suos doment ad Scholam siue ad monasteria, siue foras Presbyteris, vt fidem catholicam recte discant & Orationem dominicam, vt domi alios docere valeant. Qui vero aliter non poterit, vel in sua lingua hoc discat. Non tamen ad Presbyteros duntaxat hoc spectabat praeceptum, sed ad laicos quoque, quibus hoc pariter praescriptum est, loco citato, cap. 165. p. 950. verb. Vt fideles Orationem Dominicam discant & intelligant, & suis sacerdotibus eam verbo ex verbo reddant & alios fideles, qui eam nesciunt, doceant. Hinc factum, vt per easdem leges a susceptorum munere arcerentur, qui memoriter eam reddere nescirent. Quae huc spectant, ex Capitul. lib. VI. cap. 165. p. 952. adducam. Adnunciant Presbyteri, vt neque viri neque foeminae de sacro fonte filios vel filios suscipiant, nisi memoriter Symbolum & Ora-*

Et Orationem dominicam tenuerint. Idem inter alia a patris requisivit Augustinus, relatus in c. 105. de Consecrat. distinct. IV. ubi sequentia tradit: *Ante omnia Symbolum & Orationem dominicam & Vos ipsi tenere, & illis, quos suscepistis de S. fonte, ostendite.* Adeoque patris praeuidere debent, ut cum suscepti ad intelligibilem aetatem prouenerint, fide & bonis moribus eos instruant, orationem dominicam & Symbolum eos instanter erudiant; quod si neglexerint, norint se rationem reddituros ante Dominum pro illis, quorum sponsores extiterunt, monente ALCVINO, *Lib. de offic. diu. p. 262. T. X. Bibl. PP. Conf. CASP. ZIEGLERVS, ad Lancelott. Lib. II. tit. IV. §. 4. VAL. ANDR. DESSELIVS, Erotem. Iur. Can. tit. de Bapt. quaest. ult.* Quo pertinet praxis nostrarum ecclesiarum, quando iubentur sacerdotes ante actum baptismalem admonere paternos, ut infantulos ad maturiorem aetatem delatos de praecipuis fidei articulis, inprimis orationis dominicae precatione, probe informant. Qua de re Serenissimi Saxoniae Duces in Ordin. eccles. Vinar. lib. 1. cap. 15. ita disponunt: *Nach diesen spricht der Pfarrer zu den Eltern: Ich ermahne euch ferner aus christlicher Liebe, &c. daß ihr es treulich und fleißig unterrichten vvollet, & postea zum dritten, des HERREN GEBET, damit es GOTT ümb Gnade könne anruffen und bitten, christlich zu leben und dem Satan Widerstand zuthun.*

§. VI.

In sacra pariter coena adhibetur oratio dominica, ita, ut eius usus ab Apostolorum tempore hucusque durauerit. Non repeto, quae supra *Secl. I §. VIII.* exhibui. Ex prima potius antiquitate, asserti mei veritatem eruo. Testis est HIERONYMVS, qui Apostolos orat. dom. in S. Coena recitasse, scribit. *Lib. III. ad. vers. Pelag. p. 805.* Clarius longe hac de re disseruit WALAFRI-

LAFRIDVS STRABO, de rebus eccles. c. 22. Relatio, inquires, maiorum est, ita primis temporibus missas fieri solitas, sicut modo in pasceue Paschae, in quo die apud Romanos missae non aguntur, communionem facere solemus, i. e. praemissa oratione dominica & sicut ipse Dominus noster praecepit, commemoratio-
ne passionis eius adhibita, eos corpori dominico communicasse & sanguini, quos ratio permittebat. Imo Tertulliani & Cypriani aeuo iam ordinaria fuit haec precatio. Quam postmodum constanter adhibuit ecclesia, teste OPTATO MILEVITANO, de Schismate Donatistarum L. II. c. 20. Etenim inter vicina momenta dum manus imponitis & delicta donatis, mox ad altare conuersi, dominicam orationem praetermittere non potestis & utique dicitis: PATER NOSTER, QUI ES IN COELIS, DIMITTE NOBIS DEBITA ET PEC-CATA NOSTRA. AVGVSTINVS, Lib. L. Hom. 42. quae ex Mileuitano transcripsi, confirmat, dum scribit: In ecclesia ad altare Dei quotidie dicitur ista oratio dominica & audiunt illam fideles. Cui CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS, Carech. Mystagog. V. suffragari non dubitat, his verbis: Post haec dicimus orationem illam, quam Saluator suis discipulis tradidit. Praeter haec, plura possem adducere antiquitatis testimonia, quae vsum orationis dominicae in S. coena, eumque quotidianum, corroborarent, nisi paginae & instituti angustia id ipsum prohiberet. Sed & nostrae ecclesiae euangelicae hunc sacrum ritum hodiernum sancte obseruant, id quod, praeter praxin quotidianam, probat Ordin. eccl. Ducum Sereniss. Vinar. in cuius lib. 1. cap. 8. vom Ampt der Communion. orationis dominicae verba coram altari ante administrationem S. Synaxeos, cantando recitari iubentur, Wenn nach gehaltenער Predigt die Communicanten im Chor versammelt, soll zu des Herrn Nachtmahl der Anfang mit dem Gebet, welches vns der Sohn Gottes selbst gelehret, gemacht, und solches von dem Pfarrer oder Diacono vor dem Altar auf folgende Weise, vrie
mit

mit Noten verzeichnet zubefinden gesungen werden: **VATER VNSER.**

§. VII.

Dum verò de orationis dominicae vsu in Eucharistia dissero, in mentem reuoco controuersiam, an omnia orationis dominicae recitatio in consecratione S. Coenae officiat, ita, vt sacramentum hoc haud rite administratum censi debeat? In negatiuam qui inclinant, ad *can. 54. de Consecr. dist. 1.* prouocant, vbi excommunicatione digni censentur, qui hymnos & preces reuocant; Praesidium in primis in Glossa quaerunt, quae dictum Apostoli ex *1. Tim. II. 1.* allegatum, de obseruationibus, quae ante & iuxta consecrationem fiunt, & de Orationibus in ipsa consecratione, interpretatur. Verum iis quo minus assentiar, haec mouent rationes. (1.) Quod oratio dominica ad substantiam Eucharistiae non pertineat, verum ad externas ceremonias, quam deuotionis excitandae causa, veteres adhibuerunt. *Conf. arg. can. 55. de Consecr. distinct. 2.* & adde B. GERHARDVM, *Loc. de S. Coena §. 156.* (2.) Christus absque orali manducatione percipi potest, & in casu extraordinario valet illud: **CREDE ET MANDUCASTI.** (3.) Si consecrata elementa non sufficiunt, alia de nouo, absque repetitione Orationis dominicae, consecrari possunt, prout Theologi Academiae nostrae, pronuntiarunt apud DEDEKENN. *Consil. T. I. Sect. IV. §. 11. p. 580.* Hi enim, postquam rationes pro affirmatiua pugnantes adduxerunt, ita eam limitant: *Vm dieser vnd andern Ursachen vullen halten vvir dafür, daß die Wiederholung des VATER VNSERS in der administration des H. Abendmahls, vnd also auch in dem Fall, vvenn es an Brod vnd Wein bey der Auspendung desselbigen ermangelt, vnd auß neue consecrirtes werden muß, nicht zuunterlassen. Solte aber in der Wie-*

derholung das Vater Vnser, aus irgend einer erheblichen Vrsachen ausgelassen vverden, entgehet dadurch dem H. Abendmahl an seinem vvesentlichen Stücken vnd seiner Krafft gar nichts, vveil man kein ausdrücklich Geboth hierinnen fürzulegen. Imo multis in locis vsu adhuc receptum est, vt solennioribus festis, vbi actioni Coenae praemitti solet latinum, DOMINVS VOBISCVM &c. Oratio dominica omittatur, illud vero S. Coenae non deroget valori. Conf. L. B. DE LYNKER, in dissert. de eo quod iustum est circa S. Coenam, cap. IV, §. 9.

§. VIII.

In benedictione praeterea desponsatorum, orationem dominicam cum aliis precationibus piis, pro solemnitate requirunt constitutiones euangelicarum hinc inde ecclesiarum. Exemplo sit ordin. eccles. Sereniss. Sax. Ducum lineae Vmariensis, lib. I. cap. 15. ita praecipiens: Darnach rede der Kirchen Diener die neuen Eheleute also an: Auf daß nun Gott der Herr durch euren Stand gepreiset werde, ihr auch in demselben Gottes Segen vnd Beystand haben möget, wollen wir ihn also darum bitten vnd anruffen: (Hie lasse der Kirchien Diener die neuen Eheleute niederknien, vnd spreche über sie nachfolgendes Gebet neben dem VATER VNSER.) & ibid. cap. 17. verbi diuini ministris iniungitur, vt aegrotos Oratione domina erigant pariter atque solentur. Imo in ordinatione Ecclesiae nostrae Diaconorum, post manuum impositionem solet haec precatio recitari. Conf. Ibid. Lib. II. cap. 3. & alibi. Quibus igitur, cum notissima sint omnibus, atque quotidie occurrant, inhaerere diutius nolo.

§. IX.

In suggestu, ante & post conciones adhiberi quoque solet oratio dominica, qui ritus e primis antiquitatis

tatis monumentis probari dilucide potest, & hodiernum receptus est. Hoc vero nunc saltem, ne nimium diffundar, disquiro: An Scholae Director, qui discipulos formare conciones edocet, illosque ad recitandum, addita ubique oratione dominica, instigat, iure reprehendendus sit? Sunt, qui in ministerii ecclesiastici despectum fieri contendunt, atque necessariam magis Ciceronis aliorumque lectionem, putant. Verum nihil iniqui in tali casu subesse autumo, si quis illos, qui fundamenta in literis pariter atque theologia iecerunt, memoriae excolendae causa, intra priuatos parietes, in concionibus formandis & cum Oratione dominica recitandis instruere velit. Hinc ita pronuntiatum legitur apud DEDEKENNUM, *Consl. Theol. in app. p. 637. num. 8.* Es befindet sich kein fundament, warum ein solch angestelltes exercitium nicht mit Gebet und einem VATER VNSER anzufangen und zuzuschließen wäre, sondern hingegen, wie Lehrer und Prediger pflanzen und begießen, Gott aber das Gedeyen giebt, 1. Cor. III. 6. also in Schulen praeceptores thun auch mit ihrem Unterrichts bey der Jugend, was sonst ein Haus-Vater in seinem Garten mit pflanzen und begießen thut, Gott aber muß das Gedeyen geben; Vnd wie die Früchte der Schul-Arbeit so wohl, als der Kirchen-Arbeit, aus göttlichen Segen und Beystand herfürwachsen, also ist allerdings erbaulich, daß auch solche Arbeit mit dem Gebet angefangen und geendigt werde, und wäre zu wünschen, die Schul-Jugend würde von Kindheit an gevehnet, ihre Schul-Arbeit und exercitia allezeit mit dem lieben Gebet anzufangen und zuendigen, daß sie bey Zeiten erkennen lerneten, vor der sey, von dem Sprachen und Künste herfießen, und von welchem sie, vermittelst schuldigen Fleißes müssen erlangt werden. Woraus denn erhellet, daß der dabey vorgegangene Gebrauch des Gebeths an sich selbst nicht Straffbar zuachen. Atque hoc vsu iam receptum nouimus in plurimis scholis.

& gymnasiis, in quibus maiori interdum cura liberales artes tractantur, quam in academiis.

§. X.

De cathedra quaeri alias solet, vtrum in illa, & quidem ante textus praelectionem, omitti oratio dominica possit? Ansam huic controuersiae praebuit M. TOBIAS HOEPFFNERVS, Theologus Silesius, cum nouam conciones elaborandi methodum, omissa in principio, oratione dominica, adhiberet. Rationes, quas affert, tantae sunt, vt illis refragari non possum: (1.) ritum hunc ad adiaphora non incongrue refert, de quibus *artic. X. Form. Concord. de ceremoniis, thes. II.* ita iudicat: *Credimus, docemus & confitemur, Ecclesiae Dei vbiuis terrarum, & quocumque tempore licere, pro re nata ceremonias tales mutare, iuxta eam rationem, quae Ecclesiae Dei utilissima & ad aedificationem eiusdem maxime accommodata indicatur &c.* (2.) provocat ad obseruantiam ab Apostolorum tempore petitam, cum hi ipsi, absque praemissa oratione dominica, praedicauerint, *Conf. Act. I. 24. IV. 24. 29.* (3.) Nec morem hunc insolitum putat, cum Lipsienses, in concionibus funebribus, hanc orationem in principio praetermittant, in fine vero annectant. Quae licet vera sint, aduersarium tamen nactus est, D. IO. DAVID. SCHWERDNERVM, Superattendentem Pirnensem, qui HOEPFFNERI conatum, irritum, nouaturientem atque scandalosum pronuntiauit. Sed male. Benignius enim HOEPFFNERVM excepit LIEBM. PHILIPPVS ZEISOLDVS, cuius aequam in vtrosque litigantes censuram, vide apud *Agenten von Hauff aus, Functione II. depeche. II. Epist. 336.* Hoc certum est, in omnibus Lutheri scriptis extare nihil, quod necessitatem huius orationis, in concionis exordio, praecipiat. Nec quidpiam de illa exhibet *Ordin. Eccles. Saxon. Ales. de anno 1590.* Caute tamen procedet, qui auditoribus,

bus, cur orationem hanc omittat, indicauerit, ne scandalum forte, ex culpa dicentis, exinde capiant. Confitemen *Vnschuldige Nachrichten, de anno 1702. p. 657.*

§. XI.

Sub initium tutelae, nominis diuini inuocationem, putant necessariam, qui muneris huius onera atque pericula iterum iterumque pensitarunt. Et ex iis praecipue Theologum magis ac Ictum se praestitit THOMAS SCHROEERVS, in *Institutionibus Tutorum & Curatorum, Part. II. Qu. I. n. II.* Cuius verba, siue potius oratio, cum insignem spirent pietatem, mentemque a fraude alienam, tutori conscientioso, quo se soletur; male morato, quo perturbetur, communicabo. Ita autem SCHROEERI verba se habent: *Es wäre des mein treuer vnd wohlgemeinter Rath, daß ein iedveder Vormünder vnd Curator, so bald ihm eine solche Last der Vormundschaft oder Curatel, von seiner Obrigkeit aufgetragen, vnd seiner Pflicht nach treulichen zuuervwalten anbefohlen worden, daß er von dem Rath-Hause sich in eine Kirchen oder anheims in sein Kämmerlein begeben, die Thüre hinter ihm zu, vnd alle böse affekten aus seinem Herten vnd Gemüthe schliesse, vnd allda nach der Lehre des Herrn Christi, Matth. VI. 6. vnd S. Pauli, Coloss. III. 17. & Phil. II. 14. zu Gott dem Herrn einen Anfang mit einer demüthigen supplication vnd dem lieben Gebet mache, So würde der Vater aller Wittben vnd Waisen, der in das Verborgene siehet, ihm diese Gottseligkeit, welche obnediß zu allen Dingen gut ist, nachmahls öffentlich vergelten, daß iedermann den glücklichen successus verspüren, vnd seine treue Mühe vnd Arbeit, welche in dem Herrn angefangen, kein mahl vergeblich ablassen solte, nechst Gott danckbarlich loben, vnd preißen würde. Mag demnach ein Christlicher Vormund, bey Anretung seiner Vormundschaft vnd folgender Veruvaltung, nebenß einem gläubigen VATER VNSER öftters also beten: Herr heiliger Gott, allmächtiger ewiger Vater &c. Pium huius Viri*

affectum, cum nimis diffusus sit, abrumpo, atque Lectorem huius meditationis cupidum, ad autorem ipsum remitto. Certe paucos, qui huius vestigia premant, Curatores scio, cum plurimi sibi magis atque suis prodesse, studeant.

§. XII.

Porro disquiritur: Quo in loco oratio dominica fundi ad Deum debeat? an publico, an autem priuato? Priorem qui eligunt, *Novi. CXXIII. cap. 32.* allegant, in qua IVSTINIANVS scribit: *Qualis est Litanía, in qua Sacerdotes non inueniuntur & solennes orationes faciunt.* Verum haec in eam partem accipienda non sunt, quasi per hanc *Nouellam* priuatae ac domesticae preces reiciantur, sed loquitur Imperator de precibus maiori solemnitate in publico peragendis. Quorsum & illud CAROLI & LUDOVICI, in *Capitul. Lib. VII. c. 312.* non inepte referendum: *Sciendum est omnibus, quod in aliis competentibus locis, si locus basilicae procul fuerit, oratio ad Deum fieri possit.* Admittit enim scriptura locum pariter priuatum, *Math. VI. 5. 6. Math. XXVI. 39. Act. I. 14. IV. 29. XVI. 25.* & preces vbicunq; fundantur, modo seriae, Deo acceptae sunt, *Malach. I. 11. & 1. Tim. II. 8.* Quae scripturae loca BERNARDVM mouerunt, qui *lib. meditat.* scriberet; *Vbicunq; fueris, intra te ipsum ora; si longe fueris ab oratorio, non quaeras locum, quoniam ipse locus es.* Ex quibus omnibus indifferentia loci fluit, nec publicus nec priuatus saltim orandi locus concluditur. Vid. *CARPZOV. Iurispr. Confessor. lib. II. tit. XVI. def. 259. n. 4. STRVVIVM, de Inuocat. nomin. div. p. 143. seq.*

§. XIII.

Dum ad portum propero, non inutilis in mentem recurrit quaestio: an princeps ex Protestantibus & Evangelicis

gelicis in Imperatorem eligi possit? Negare id ipsum conatus est CANINIVS in *Discurs. ad A. B. p. 15.* nec non Autor gallicus discursus, cui titulus: *Recueil de quelques discours politiques. de l' an. 1632.* ob hanc praecipue rationem, quod Rex Romanorum iuramento obligetur ad defensionem Pontificis romani & catholicae ecclesiae, cuius est aduocatus. *Cap. caesar. So. das. wir in Zeit &c.* nunquam autem fore putat, vt sub hac conditione quisquam Protestantium Imperium accipret. Affirmatiuam tamen, egregie defendit Carpz. in *Semidec. quaest. ad A. B. ex tit. 2. §. 4. q. 2.* & ad aduersarii rationes contrarias responderet: quod liceat Imp. protectionem & patrocinium fedi romanae promittat, non tamen propterea ipse Pontificius esse debeat: cum protectio illa sit politica, qua is ecclesiam romanam tueri ac munire potest, defendendo Pontificem contra vim iniustam, per quam defensionem non magis peccat Imp. vel fidei heterodoxae se participem facit, quam si patrocinium praestet furi, latroni aut homicidae, quorum facinora neuiquam probat, nec iisdem se implicat. Hinc rectissime scribunt Theologi Saxonici, in *Pind. pupill. Euang. cap. 94. Mord vnd Todtschlag ist eine Himmelschreiende Sünde, wie Gote selber saget, Gen. IV. 10. Siehe die Stimme deines Bruders schreiet zu mir von der Erden, noch schüzt ihn Gott wieder Gewalt; also kan auch ein Römischer Kayser den Pabst zu Rom auf gewisse Weise schützen, vnd muß doch daher so vvenig folgen, daß er antichristlich sey, als daß folge, daß Gott camisch sey.* Imo, cum in ecclesia romana, vbi CARPZ. *diff. loc. n. 33.* scite monet, multa reperiantur vtilia, Baptismus, fides apostolica, Decalogus, ORATIO DOMINICA, &c. vel horum saltem respectu & intuitu fundamenti, quod est Christus pro nobis mortuus & resuscitatus, patrocinium ecclesiae romanae eiusque administratori non erit denegandum etiam ab Imperatore euangelico. Est enim Imperator,

vt HOEFFNERVM, in *Saxon. Euvangel. Sect. H. P. 3. c. 3. p. 302.* sequar, ecclesiae Romanae aduocatus, quatenus illa verbo Dei adhaeret, non autem, quatenus fidei corruptelas propugnat. Nec potest Imperator Papae, absque Imperii consensu, quopiam religionis fauore, patrocinari, cum ipse Instrumenti Pacis Osnabr. rationem habere teneatur. Imo ad hoc a Statibus Imperii obligatur in Capitulatione, prout ex nouissima Carolina, artic. 4. patet. Unde wollen nicht gestatten, daß denen Ständen in ihren territoriis in Religion Politischen und Justiz-Sachen sub. quocumque praetextu, wieder den Friedens-Schluss, oder ausgehretete rechtmäßige und verbindliche pacta vor- oder eingegriffen werde. Haec igitur, quae de VSV orationis dominicae edisseruunt, hac equidem vice sufficiant. Plura enim adducere angustia paginae non permittit.

SECTIO III.

De

Abusu Orationis Dominicae.

CONSPECTVS.

- §. 1. *Murmuratio orationis dominicae, ante distributionem S. coenae, ab auditoribus facta, num inter abusus referenda sit?*
 §. 2. *negat & rationes adducit.* §. 3. *an, quod mares in recitatione eius erecti stent, foeminae vero in genua procumbant, improbandum sit?* §. 4. *Iniuria recitatione orationis dominicae non remittitur.* §. 5. *rationes turis dubitandi, §. 6. & theologicae proponuntur.* §. 7. *Negatiua sententia deciditur.* §. 8. *Clericorum in Laicos idcirco potestas nulla est.*
 §. 9. *Quintam petitionem studiose qui omittit, quomodo puni-*

puniendus? §. 10. Collectio herbarum cum oratione dominica nihil habet commune §. 11. dubitandi rationes eliduntur. §. 12. Verbis septimae petitionis abuti non licet. §. 13. & 14. 15. In iudicio eruis olim adhibebatur haec precatio, ubi quatuorplex hoc iudicium fuerit, exponitur. §. 16. Iudicii huius incertitudo & illud quis abrogauerit? §. 17. Caeſis inſcribere orationem dominicam, num liceat? §. 18. An ad temperaturam onorum coquendorum cognoscendam adhibenda ſit? §. 19. Epilogus.

§. I.

Considerato proinde vſu orationis dominicae legitimo, ſequitur iam eius abuſus indagandus, ubi primo ſe offert quaestio: An murmuratio orationis dominicae, quae fit ab auditorio in actu conſecrationis ante distributionem ſacrae coenae, inter abuſus ſit referenda, nec ne? Quanquam vero, hoc affirmatiue decidendum eſſe, videri poterat, ſiquidem iuxta praxin eccleſiae liturgicam, recitatio orationis dominicae ad actum conſecrationis ſimul pertinet, & partem quodammodo eiusdem conſtituit, vt hinc reſeruatum clerici eſſe videatur, quippe cui, vi ordinationis & officii paſtoralis, tales conſecrationis ritus & formulas exercere permiſſum eſt, iuxta *can. peruenit. 29. diſt. 2. d. Conſecrat.* ZIEGLER. ad LANCELLOTTI *Inſtitut. Iur. Canon. Lib. II. tit. 6. §. 3.* vt adeo ſacramenti profanatio eſſe cenſeatur, ſi, ore laicali, verba, extra officium ſacerdotale, recitentur; attamen hoc non obſtante in contrariam ſententiam inclino, & verba orationis dominicae, licite ad praecentum paſtoris admurmurari poſſe, puto, ſiquidem illa non inter ESSENTIALIA conſecrationis, ſed ad accidentalia tantum extrinſeca actus huius ſacramentalis reſertur, atque ad excitandam maiorem deuotionem, &

E

ad

ad præparandos saltem sancto & summo huic mysterio animos adhibetur, vt hinc non immerito eiusdem adfurratio inter adiaphora recenseri queat, quorum vsus in libertate ecclesiae confistit. Conf. DEDEKENN. *Conf. fil. Theol. in Append. Volum. III. Sect. IV. n. 1.*

§. II.

Hanc tamen opinionem ita declaro, vt fiat illa admurmuratio sine hypocritica animi intentione, in quem finem mores cuiusuis loci respiciendi erunt: contra hos enim quid admittens, affectatum aliquid & singulare sibi arrogare videtur, quandoquidem in iis rebus, in quibus nihil certi diuina statuit scriptura, mos ecclesiae & instituta maiorum pro lege tenenda sunt, *can. 5. dist. 1.* Deinde vt fiat absque magno strepitu, ne deuoti forte animi in suis meditationibus sacris turbentur. Adde, quae GERHARDVS habet, in *Loc. Theol. Loc. de S. Coena*, §. 156.

§. III.

An mares insuper in recitanda oratione dominica erecti stare debeant, foeminae vero in genua procumbere? disquiritur. Equidem BRVNEMANNVS in *Iur. eccles. Lib. I. cap. 6. membr. 4. num. 8.* monet, pietati & ecclesiasticae disciplinae esse conuenientius, vt paritas quaedam in ritibus istis arque ceremoniis externis obseruetur. Verum, idem *loco citato* loquitur tantum de ceremoniis circa administrationem S. Coenae obseruandis, & saltem per modum consilii non praecepti insinuat. Neque certe generalis inde formanda est regula, cum rituale ecclesiasticum in mera libertate consistat & attemperandum ad genium, institutum, & hierarchiam cuiusvis ecclesiae particularis. *can. 3. 9. 11. dist. 12. confer. can. 8. de Con.*

Consecrat. dist. 4. Non diffitemur quidem in coetibus publicis ad deuotionem excitandam, illud procumbere in genua, plurimum conducere, Attamen in actibus domesticis hoc cuiusque iudicio committitur, ne alias dominatum quendam conscientiarum adstruere & vincula animis religiosis iniicere videamur. Et hinc eandem istam geniculationem tanquam piam quandam cerimoniam, retineri posse, sed non debere, assero. Adde VOETIVM, *Polit. Eccles. P. I. Lib. II. Tr. 2. Sect. 4. cap. 5. §. 3.* BROCHMANDVM, *System. Theol. Loc. de Coen. Dom. cap. 8. sect. 8.*

§. IV.

Huc porro pertinet decantata iuris quaestio; An recitatione orationis dominicae iniuria censeatur remissa, & iniuriarum actio extincta, per hoc, quod praecans in quinta petitione deprecetur, REMITTE NOBIS PECCATA NOSTRA, SICVT ET NOS DEBITORIBVS NOSTRIS DEBITA REMITTIMVS? Est sane haec quaestio multum inter Doctores agitata, communiter, tamen negatiue deciditur, cum per hanc recitationem rancor quidem animi & vindicta PRIVATA habeatur remissa, non vero PVBLICA, quae ad coercendam iniuriantis malitiam, iuxta receptum iuris ordinem, magistratui permittitur: WISSENBACH. *Exercit. ad Pand. XXX. thes. 29.* STRVVIVS, *Synagm. iur. ciuil. Exercit. XLIX. thes. 64. n. 2.* Vnde etiam scite concludit MATTHAEI, *de Crimin. tit. IV. cap. I. num. 15.* Mibi, inquit, in hac quaestione separandum videtur officium magistratus a pietate atque officio actoris. Magistratus officium est, delictis si probentur, poenam irrogare; Conscientiam actoris iudicis scumen non penetrat, ac ne potest quidem, vt maxime velit. Illud enim remisit quis vere & ex animo iniuriam offensionemque omnem, solus nouit, qui intima cordis perspicit, atque perscrutatur.

§. V.

Nec defunt tamen huius decisionis dubitandi rationes, potissimum ex eo, quod talis recitatio videatur dissimulationem quandam & remissionem tacitam inuolueri, quae alias, vt actio iniuriarum cesset, efficit. §. *fin. I. de Injur. l. ii. §. 1. ff. eod.* Verum respondetur, actus familiaritatis, non necessitatis, talem effectum ciuilitate producit; iam vero ad posteriorem illa orationis dominicae recitatio ex praecepto & instituto Saluatoris refertur, & hinc tale quid in foro ciuili operari non potest. *arg. l. 31. C. d. liber. caus.* Nimirum ad duo obligatur iniurians, (1.) ad deprecationem ex officio tum ciuili, tum Christianismi, qua offensam animi petat remitti; (2.) ad satisfactionem, propter denegatum ciuilis aestimationis debitum. Prior offensa & laesio per recitationem orationis dominicae est remissa, ita vt res propriae delinquentis conscientiae & iudicio diuino habeatur commissa; Sed haec posteriori non praecudat, in qua tamen ratio formalis iniuriarum actionis consistit, quoniam haec ex diuerso capite promanat, & sine noxa sui non potest omiti: posset enim facillime per neglectum & contemptum, aut placidam remissionem animi, suspicio nasci, quasi iniuriatus conscientia veri imputati criminis vel alius famosi, tacuerit, & sic victas manus praebat, atque ita impune expositas omnibus iniuriantium calumniis, quod sane percoquere & innumeris se molestiis atque periculis exponere contra amorem sui naturalem & ordinatum seipsum conseruandi studium, foret. Adde STRVVIVM, *de Inuoc. nom. diuin. ihes. 25.* Eleganter hanc in rem SANDE, *Lib. V. Decis. Eristic. Tit. VIII. def. 12.* de actione hac iniuriarum scribit: *Non enim haec actio meram vindictam persequitur, sed & continet integritatis, innocentiae atque aestimationis suae defensionem arg. l. 18. d. iniur. Quam sartam*
rectam

sectam conseruari nostra maxime interest. PHILO Iudaicus, non est, inquit, negligenda bona fama tum ad custodiam, tum ad dignitatem vitae utilis. Et AVGVSTINVS, *Serm. 59. ad fratres in eremo*, mihi, ait, sufficit bona conscientia, vobis autem necessaria fama mea. Praeterea distinguendum est inter priuatam, & legitimam seu publicam vindictam; Illa prohibita, haec permissa est, tum, qua eam exequitur Magistratus, tum qua priuatus contendit conseruationem famae, non animo irritato & priuatam vindictam spirante, sed mansueto & composito ad persecutionem sui honoris. Ideo neminem de necessitate salutis satisfactionem sibi debitam pro iniuria, sed tantum rancorem remittere teneri, traditur, in *Cap. si is. 28. caus. 23. qu. 4.* Atque hinc, si quis proferendo orationem dominicam aut peccata sua confitendo, debitoribus suis peccata remiserit, eum nihilominus iniuriarum agere posse, communiter placet.

§. VI.

Et haec quidem sententia in foro soli ac quotidiana praxi satis comprobatur. Verum, quatenus in foro poli & conscientiae obtineat, non absque censura & disquisitione remanere potest. Certe, rationes in utramque partem suppetunt. Etenim pro affirmatiua, iniuriam scilicet per hoc esse remissam, militare videtur (1.) quod rancor animi & vindicatoria actio sint connexa & veluti correlata, vt proinde vno per seriam inuocationem diuini nominis sublato, & alterum tollatur, necesse sit. (2.) Quod pietatis officium non possit esse sine fructu & coniunctis bonis operibus, tanquam necessarium consequens, atque sic intima summae maiestatis deprecatio & vera humiliatio cordis, non possit non etiam plenariam, respectu proximi remissionem inuoluere. PETR. THEODOR. *Colleg. crim. cap. 2. aph. 21. n. 13. 16.*

Vrgent (3.) dictum CHRISTI Saluatoris *Matth. V. 39.*
 nec non praeceptum Apostoli PAVLI, *I. Cor. VII. 7.*
 Verum recte aduertit Glossa LVThERI ad locum Ma-
 thaei citatum, accipienda haec esse Scripturae loca, de
 vindicta priuata, nec per hanc excludi vindictam ma-
 gistratus publicam, quae delicta non debet impunita
 relinquere, prout ipse Apostolus semet explicat, *Rom.*
XII. 19. scilicet Deo committendam esse vindictam, atque
 ita etiam magistratui, cuius cognitioni & decisioni cau-
 sa ista defertur, vel per viam simplicis denuntiationis,
 vel per ordinariam iniuriarum actionem, legibus publi-
 cis conditam; Cum enim magistratus politicus vices
 Dei in terris gerat, vtique vindictam de noxio sumere
 debet & potest. Atque ex his etiam facile patet, quid
 ad reliqua duo superiora argumenta regerendum sit, sci-
 licet, quod malus animi affectus & vindicandi cupidi-
 tas bene separari a poena ipsa, possit. Vti enim in
 ipso diuino Numine affectus irae attributum est iusti-
 tiae diuinae, nec non in magistratu potestas punitoria
 non statim in prauam vindictae cupiditatem incidit: Ita
 quoque in priuato laeso, alius est commotus animi ira-
 cundi affectus, alia vero legitima iuris & poenae debi-
 tae persecutio. Neque inane per hoc fit pietatis stu-
 dium, cum aliis modis poenitenti reo & resipiscenti of-
 ficia humanitatis exhiberi queant, nec praecise in intem-
 pestiua misericordia consistant.

§. VII.

Negatiuam porro sequentes rationes euincunt, (i.)
 quod actio iniuriarum speciem naturalis defensionis con-
 tineat, quae moraliter non tantum est licita, sed etiam
 praecepta, *l. vt vim. 3. ff. de I. & I. Conf. GROTIUM*
de Iur. B. & P. Lib. I. cap. II. §. 5. Lib. II. c. 1. §. 10. PVF-
FENDORFFIUM, de I. N. & G. L. I. cap. VII. Sicuti ex
 priu-

principiis moralistarum & exemplo reformationis abunde euincitur, Vid. Dn. SLEVOGT, *dissert. de Reformatione iniuriarum*, & STRVVIVS, *de Vindicta priuata*, (2.) quod alias Christianorum nemo iniuriarum agere posset, quod foret absonum, IO. FABER, *ad §. fin. I. de iniur. n. 2.* siquidem suam suorumque iniuriam prosequi Christiano denegatum non est, TIBER. DECIAN. *in Tract. Crim. Lib. III. cap. 4. n. 1. & seqq.* Et idcirco dicitur, quod accusatio de iniuriis sit actus iustitiae, qui prohibitus non est, COVARRVV. *Variar. Resol. Lib. II. c. 20.* PRVCKM. *Vol. II. Conf. 26. n. 67. & seqq.*

§. VIII.

Vnde confectarium fuit, neque per viam denuntiationis euangelicae, aut fori cuiusdam poenitentialis, clericum, poenitentiarum forte iniuriati, se posse huic rei immiscere, eundemque ad transigendum super iniuria, rigidiori comminatione, cogere, multo minus ab vsu S. coenae arcere: cum ad officium pastorale tale quid non pertineat, sed sapiat speciem alicuius iurisdictionis, quam intolare clericus non debet. Licet enim clerici sit, partes ad amicabiles compositiones & reduendam concordiam commonere, tamen ultra limites admonitionum ecclesiasticarum eius potestas non extenditur.

§. IX.

Ad abusum porro orationis dominicae refertur, si quis eandem recitet mutilatam, & forte propter rixas cum vicino exercitas, verba quintae petitionis, *WIE WIR VERGEBEN VNSERN SCHYLDIGERN*, omittat. Atque hoc quidem casu pius ab initio admonitionibus is est excitandus, quod si vero pertinax fuerit, grauiori cen-

cenfura ecclefiaftica, a Confiftorio infligenda, dignus erit, vel fi fcandalum inde oriatur publicum v. g. fi pafior in concione publica tale quid ftudiofe omittat, fufpenfione aut remotione ab officio ille poterit coërceri.

§. X.

In collectione herbarum medicinalium quondam adhibitam fuiffe orationem dominicam, conftat ex *can. 3. cauf. 26. qu. 5.* vbi MARTINVS Papa ex decreto concilii prohibet, *ne in collectionibus herbarum, quae medicinales funt, aliquae obfervationes aut incantationes liceat attendere, nifi tantum cum Symbolo diuino aut ORATIONE DOMINICA, adiecta ratione, vt tantum Deus & creator omnium honoretur.* Eadem fententia Auguftino tribuitur, in *can. 16. d. cauf. 26. qu. 7.* vbi illos damnat, *qui in collectionibus herbarum carmina dicunt, aut pyftaciola pro quauis infirmitate fcripta fuper homines vel animalia ponunt, praeter fymbolum & ORATIONEM DOMINICAM.* Ex quibus textibus Coepoll. ad *Tit. d. verb. fig. in rubr. n. 100. feqq.* iuxta mentem quidem Thomae, concludit, omnes incantationes, quae fiunt cum oratione dominica vel fymbolo, effe permiffas, fi modo nihil ex fuperftitione, puta per characteres, incognita nomina, ligaturas & familia interueniat. Verum, licet non negemus, pie ac deuote herbarum collectorem fe gere debere, vt fcilicet per illas figuratas rerum imagines manuducatur quafi & excitetur ad honorem & laudem fummi Numinis, quod talem vim herbis indidit: Neutiquam tamen fuperftitio approbatur, quafi recitatione verborum dominicae orationis aut fymboli fidei maius fanandi robur herbis concilietur; id enim nihil aliud eft, quam abufus facri verbi, qua homines a folida cognitione Dei, ad externa & caduca fe ducuntur & veram fidem perdunt. Atque huc pertinet iudicium GEIERI, quod de fuperiori Iuris canonici difpofitione tulit, in *differ. de fuper-*

*superstit. cap. 3. thes. 27. ita scribens: Quid fidei professio se-
symboli recitatione cum collectione herbarum habet commune? Cur
non aequè recitare licet verba decalogi, institutionis baptismi vel
eucharistiae? Et sane, verbis, tanquam quantitativis, per
se nullam inesse efficaciam, ipsi agnoscunt Philosophi,
quid igitur orationi dominicae, quoad externam formam
consideratae, vim sanandi tribuere, aliud est, quam me-
ra superstitio? Quam ipsam quoque reprehendit ius ca-
nonicum, in can. fin. caus. 26. qu. 5. ubi sequentia habentur:
Si autem aliquis mihi opponit, & dicit, quomodo possunt aegris
praebere medelam, si aliquid propriae virtutis ac potestatis non
habent? hoc a me accipiat responsum: quod ideo quisque non de-
bet eis credere, quia aliquando sanare videntur languidos, quia
hoc permissa Dei sit, ut ipsi, qui haec audiunt vel vident, pra-
ebentur, & appareat, qua fide sint vel deuotione erga Deum. Hinc
& Augustinus, lib. de civ. Dei, cuius verba leguntur in
can. 7. caus. 26. qu. 2. rectè admodum ait: Qui sine Saluato-
re salutem vult habere, & sine vera sapientia aestimat pruden-
tiam se fieri posse, non sanus, sed aeger, non prudens, sed stul-
tus ac demens permanebit.*

§. XI.

CONSTANTINI quidem Imperatoris obiici pos-
set constitutio, quae allegatur in l. 4. C. d. malef. & ma-
them. in qua Imperator carmina magica, quae SVFFRA-
GIA vocantur, pro remediis ad morbos depellendos ad-
hibita, impunita relinquit. Atque inde DECIANVS, Lib.
III. Consl. 20. colligit, pro tuitione corporis & rerum sua-
rum & praesertim tuitione totius populi, posse quem-
viti arte magica & incantationibus. Verum hoc pietatis
& Christianismi ratio non admittit. Vnde etiam in re meri-
toque ista CONSTANTINI lex a LEONE Imperatore, in
Nov. LXV. abrogata fuit. Et licet IVSTINIANVS illam
Constantini legem in suum Codicem retulerit, tamen
F hoc

hoc non alio sensu fecisse intelligitur, quam ut per hoc remedia licita probentur, ad quae superstitiosa illa herbarum collectio referri nequit, STRVV. *dissert. crimin. in dissert. VII. thes. 17.*

§. XII.

Orationis pariter dominicae abusus est, verba illius per iocum & lusum traducere, quorsum referre licet, si detestationem alicuius rei declaraturus, dixerit: LIBERA NOS AB OMNI MALO, id enim omnino profanationem diuini nominis inferre, nemo dubitat. Excusat tamen dicentem quadantenus, si hoc dieterium ex praecipitantia fuerit elapsum. Conf. STRVVIVS, *de inuoc. nom. diu. thes. 49.* Maiorem impudentiam & neglectam erga Deum reuerentiam produnt illi, qui orationem dominicam interiectis quibusdam verbis in pasquilli formam conuertunt, atque sic prauos mentis corruptae mores satis superque demonstrant. Tale animi excoecati exemplum Colonienfes rustici praebent, feriem orationis dominicae, in compositam, contra Gallos hostes, precandi formulam commutantes, quam exhibet THOMAS SCHMIDIVS, *in historica orat. dom. expositione, p. 172. n. 143.*

§. XIII.

Praeter ea in iudicio crucis quondam abusi sunt, qui eius recitatione veritatem facti seu delicti perpetrati scrutari voluerunt. Ego quidem, quid per hoc iudicium intelligatur, operose non inquirō. Alii enim crucem, genus armorum fuisse, putant, quod ad probationem innocentiae adhibitum fuerit, teste VITO AMERBACHIO, apud GRETSERVUM, *Lib. II. de cruce.* Alii crucis lignum in ignem coniectum fuisse, atque hoc ipso inno-

innocentiam apparuisse, tradunt, iuxta eundem GRET-
SERVM, T. I. & III. Lib. de Cruce. Alii fortis diuinato-
riae genus in hoc crucis iudicio quaerunt, qui TACI-
TVM, de moribus Germanorum, sequuntur.

§. XIV.

Nec illud crucis iudicium attingo, quod species
poenitentiae fuit. Etenim ad crucem expansis brachiis
stare vel se prosternere, ita exponitur, in *Canonibus Sa-
xonis* EDGARDI Regis, cap. de Magnatum poenitentia §. 3.
Saepe etiam se extendat super signum crucis, nunc erectus, nunc in
terram prostratus. Huc refer, quae PETRVS DAMIANVS
habet, Lib. I. Epist. 19. ubi: Is itaque, scribit, quandam
scriptumculam reperit, ubi dicebatur, quia si quis duodecim illic
notatos psalmos vices quater erectis in modum crucis ma-
nibus caneret, pro vno posset anno poenitentiae regulariter
compensare. Plura huius rei testimonia ex Chrodogando,
& Vitae S. Austrebertae Autore, item ex S. Lamberti
Vita, adducit CAROLVS DV FRESNE, in *Glossario*,
T. I. p. 1275. Huc denique referendum existimo, quod
HALITGARIVS CAMERACENSIS, in *Poenitentiali*, cap. 10.
retulit: si titubaverit Sacerdos super orationem dominicam, quae
dicitur periculosa, una vice 50. psalmos, secunda vice centum
plagis.

§. XV.

Illud vero crucis iudicium huc maxime facit, quo
expansis in crucis formam brachiis suspecti de crimine
ad crucem stabant certo ac definito tempore, usque-
dum oratio dominica aut euangelium recitaretur. Qui im-
mobiles permanebant, innocui, qui vero titubabant, no-
xii habebantur. Me non piget ex RVDOLPHO FVL-
DENSI, quae in *Vita S. Liobae*, Bischoffheimensis Ab-
batissae, cap. 15. hac de re tradit, exponere. Cum enim
infantulum recens natum in monasterio reperissent, il-
ludque criminis alicui eSanctimonialibus adscriberetur

Lioba praecepit omnibus oratorium ingredi & extensis in crucis modum brachiis stare, quoad singulae psalterium totum ex ordine, psallendo compleverent, & deinde per tres vices in die, hoc est tertia hora, sexta & nona, vexillo crucis elato, cum Litaniis monasterium circuire & pro purgatione sua diuinam misericordiam inuocare. Quod cum fecissent & in hoc ordine iam bis expleto, hora nona omnes ecclesiam intrarent, cunctusque populus pariter congregatus adesset, B. Virgo Lioba perrexerat ad altare & stans ante crucem, quae tunc iam tertio portanda parabatur, extendit manus in coelum & cum gemitu ac lacrymis precabatur. Hoc cum dixisset, paupercula illa, mendica, antiqui hostis & captiua pariter & ministra, daemone repletur, & quasi flammis circumdata, nomen inuocat abbatissae, crimenque, quod commiserat, confitetur. Tum vero, in coelum clamore sublato, plebs omnis obstupuit miraculo &c.

§. XVI.

Quamquam igitur veteres multum veritatis in hoc crucis iudicio aequae ac in aliis innocentiam probandi modis, utpote, DVELLIS, IGNE, FERRO CONDENTII, AQVA FERVENTE ET FRIGIDA, EVCHARISTIAE PARTICIPATIONE, &c. posuerint; attamen, maiorem in iis incertitudinem, ac veritatem fuisse, puto, cum BECMANNO & ZIMMERMANNO, de *Iudicii Dei*. STIRNHOEK, de *Iur. Sueon.* PAVLO HACHENBERGIO, in *Germania media*, aliisque. Non raro enim innocentissimi hominum iis succubuerunt, non pauci vero sceleratissimorum, in quibus metus Dei nullus cultusque fuit, salui euaserunt atque incolumes. Id quod plurimi historiarum scriptores plus vice simplici testantur, ut immortalis hinc sibi gloriam comparauerit, qui modum hunc abrogauit, LVDOVICVS PIVS, Imperator, prout legitur, in *Capit. Aquisgr. ann. 816. c. 27. & in Leg. Longobard. Lib. II. tit. 55. §. 32. & alibi. Sancitum est, ut nullus*

nullus deinceps quamlibet examinationem crucis facere praesumat, ne Christi passio, quae glorificata est, cuiuslibet temeritate contemptui habeatur. Rectius hodie quaestiones & tormenta in horum locum surrogata sunt, quorum ope veritas certius longe cognoscitur.

S. XVII.

Eiusdem fere pretii habetur quod olim per casei manducationem exequabantur iudicium. Hoc enim veteribus in moribus erat positum, ut caseum characteribus ac literis, quin imo oratione dominica pictum, gustandum reo offerrent. Opinabantur quippe, non posse aliquem mali conscium, caseum diris devotum, deglutire. Formulam, qua usi sunt in consecratione, refert PETRVS PITHOEVS, in Gloss. ad Capitul. Caroli & Ludovici, quae talis est: *Praesta quaesumus, Domine, per sanctum & mirabile nomen tuum, ut qui reus est huius criminis, ad appositam ei pro ostensione rei veritatis creaturam panis sanctificationis vel casei, faux eius claudatur, guttur eius stranguletur, & in nomine tuo ante illud eiciatur, quam deuoretur. Sed spiritus diabolicus in hoc negotio ad subuertendum iudicium nihil praeualeat.* Quo pertinent etiam formulae in nonnullis codicibus monasteriorum, quibus ad detegenda furta, iuebatur Oratio dominica scribi in pane & caseo, simulque praeparabantur cruces de tremulo, quarum vna sub dextro pede, alia super caput rei ponebatur. Post varias denique inuocationes Dei imprecabantur, ut lingua & guttur nocentis rei alligaretur, ne transglutire posset, sed tremeret, nec haberet, quo quiesceret. Morem hunc per panem & caseum explorandi, a paganis promanasse qui volunt, ad istud HORATII prouocant:

Vtique Sacerdotis fugitivus liba recuso.

Hinc ACRON non inepte scribit, in furu suspicione reos

ad Sacerdotes paganorum ductos fuisse, qui crustam panis, characteribus pictam, singulis exhibuerint. Quam apud Siamenses consuetudinem, hodiernum obseruat IODOC. SCHVTTEN, in *Acerra exot.* p. II, c. 42. p. 547. & ex eo, SCHOTTELIVS, de *singular. & antiqu. Germ. iur.* c. 28. p. 555. Ceterum, ovis & caseo vesci, poenitentiae species fuit, *can. 5. dist. 82.* Conf. ZIMMERMANN. in *Analect.* p. 643. & 648. item, in *dissert. de Iudic. Dei*, c. 5. n. 5. BECMANNVM, de *Iud. Dei*, c. 5. n. 5. & qui ex instituto hoc persecutus est negotium, EBERHARDVM RVDOLPHVM ROTHIVM, in dissertatione, anno 1677. Vilmæ habita, de antiquissimo illo more, quo veteres innocentiam suam per S. eucharistiam, panem execratum, caseumque, probasse leguntur. Denique, quam incerta sit haec probandi & explorandi ratio, nemo non videt, qui autores haecenus allegatos vel primis labris gustauerit. Hoc saltem addo MOLINAEI, ex *Vate Lib. III. cap. XXII.* Haec vis est conscientiae tremantis & animi anxii, ut cibi meatum ardeat, & fauces sic obsideat, ut aegre admittant caseum, pinguem, lentum, ac viscosum, panemque calidum, cuius materia tenax & non friabilis.

§. XVIII.

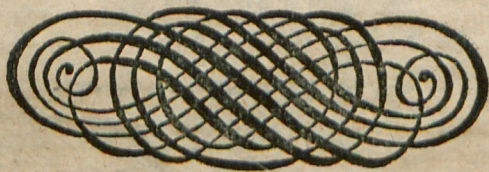
In ouorum coctione num adhibenda sit oratio dominica? quaeritur. Meminit huius peruersae consuetudinis THOMAS SCHMIDIUS, in *historica orationis dominicae tractatione*, p. 263. n. 225. scilicet ad temperaturam coquendorum ouorum cognoscendam, trina vice orationem dominicam esse recitandam. Cuius quidem rei originem ex re culinaria deducere licet, neque in se improbanda, quatenus nimirum mensura temporis, in coquendis ouis obseruanda, denotatur, quod deinde in malum morem degenerauit, ut oratio ipsa per abusum recitata fuerit.

fuerit. Licet vero hic abusus ita sit improbandus, tamen, si fiat ex simplicitate quadam domestica, prius hoc pia admonitione corrigendum erit; quod si vero fraterna illa commonefactio non proficiat, seueriori censura ecclesiastica, res digna iudicari poterit.

§. XIX.

His igitur, quae de Oratione dominica disserui, finem ex voto impono. Quanquam enim plura suppetitare potuisset thematis huius amplitudo & excellentia, tamen, cum citra spem & opinionem prolixior mihi esse contigerit, nec tractatum, sed dissertationem, quae intra legitimos se continere debet cancellos, conscribere induxerim, abrumpo, ne tua, L. B. patientia abuti videar. Ceterum pro hoc exiguo labore feliciter emenso decentes Deo gratias habeo; Sit igitur eius nomini laus & gloria sine

F I N E.

Addenda & Corrigenda.

p. 8. lin. 1. adde post vocem *debit.* l. 8. pr. ff. de tranfact.
ibid. §. 4. lin. 3. l. accipitur. p. 10. §. 7. lin. 17. l. &
aliorum. p. 12. §. 9. lin. 8. l. Gen. XIX. 31. lin. 11.
l. Iudith. VII. 19. lin. 12. l. 1. Theſſal. III. 11. p. 13.
§. 10. l. 13. l. apud Hildebrandum, in *ritual. orant.*
c. 10. §. 18. p. 14. lin. 13. post voc. *venerantur*, adde,
excogitavit. p. 16. l. 5. l. versiones. p. 18. lin. 10.
l. alios. p. 19. l. pen. & vlt. deleantur verba: *qualis can.t.*
§. *Pontifex dist. XXI.* depraedicator. p. 26. §. 8. lin. 10.
l. *Kirchen.* & lin. 13. l. dominica. p. 31. lin. 28. l. vii.
p. 38. lin. 16. l. affectus. p. 38. lin. 2. l. 1. Cor. IV. 12. 13.
p. 39. lin. 2. pro differt. l. Epistol. reliqua typogra-
phi errata B. L. haud grauatim corriget.

AB: 154566

ULB Halle

003 120 163

3

Sb.

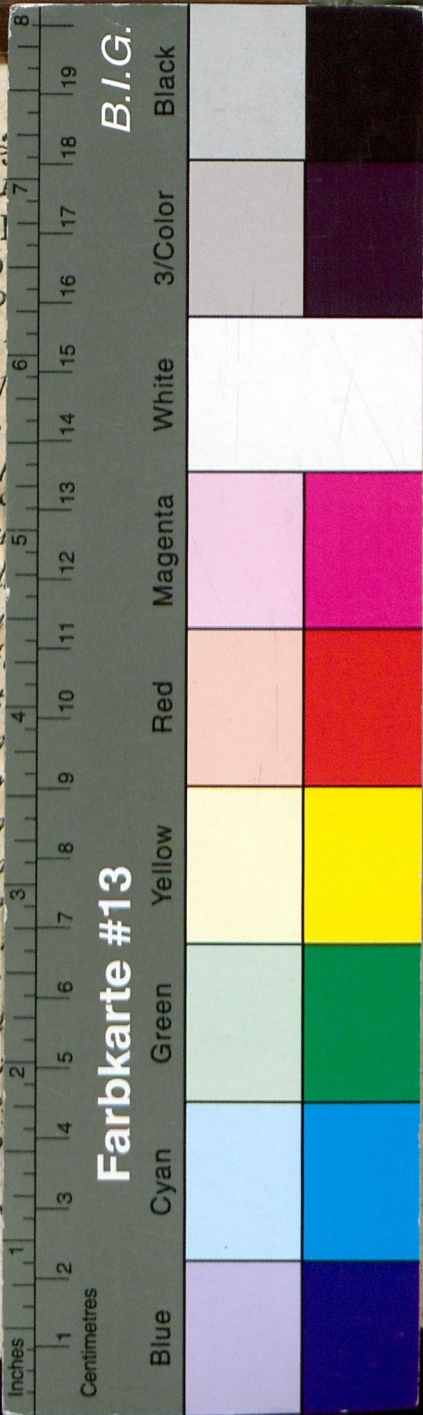
VD 17 VD 18

DISP

B.I.G.

Farbkarte #13

2. D. B. V. 24 12
DISSERTATIO INAUGURALIS IVRIDICA
DE EO QVOD IVSTVM EST
CIRCA
**ORATIONEM
DOMINICAM,**

Vom Vater Unser /

QVAM
DIVINA ASSISTENTE GRATIA
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DN. GVILIELMO HENRICO,
DVCE SAXONIAE, IVLIACI, CLIVIAE AC MONTIVM
ANGARIAE ET GVESPHALIAE, ET RELIQA,
AVCTORITATE ET DECRETO
ILLVSTRIS IN FLORENTISSIMA SALANA ICTORVM ORDINIS
PRAESIDE

ILLVSTRI ATQVE EXCELLENTISSIMO VIRO
DN. CHRISTIANO WILDVOGELIO
ICTO CONSVMMATISSIMO,

SERENISSIMO PRINCIPI SAXO-ISENACENSI A CONSILIIS INTIMIS
CVRIAE SERENISSIMORVM SAXONIAE DVCVM PROVINCIALIS CON-
SILIARIO SPLENDIDISSIMO, NEC NON ANTECESSORE IN ALMA SALANA
GRAVISSIMO VT ET SCABINATVS AC FACVLTATIS IVRIDICAE
PRIMARIO ASSESSORE,
PATRONO, PRAECEPTORE AC HOSPITE SVO ETATEM DEVENERANDO
PRO LICENTIA

SVMOS IN VTROQVE IVRE HONORES RITE CAPESSENDI
Publicae Eruditorum disquisitioni submittit
M. IO. GOTTLIEB OLEARIVS,
HALA MAGDEBVRG.
FAC. PHIL. IEN. ADIVNCTVS
AD D. XX. FEBR. M DCC XII.

IENAE, LITTERIS MVLLERIANIS. 24

